

BAJAI HONPOLGÁR

2010. október

XXI. évfolyam 10. (240.) szám

Ára: 250 Ft

Dani N. Erzsébet: Baja (akvarell)

Dani Jánosé és lányai, Gitta és Boglárka Ithón című kiállítása október 10-ig tekinthető meg a Belvárosi Bemutató Teremben

A bíboros – II. (befejező) rész

„Szerettem az igazságot, gyűlöltem a gonoszságot, ezért halok meg számkivetésben.” (VII. Gergely pápa)

1948. december 26-án a leszálló est szürkületében gépkocsioszlop fékez le a primási palota előtt. Az ávos különítményt Décsi Gyula alezredes vezeti. A bíborost fél kilenckor tartóztatják le, és haladéktalanul az Andrássy út 60-ba szállítják. A peranyagának gyűjtési technikájára vonatkozóan már az első kihallgatás megadja az

információt. A kérdéseket és a válaszokat – az érsek naiv hite szerint – a két géptróno szó szerint jegyzi le. Aláírás előtt: Mind-szenty természetesen elolvassa az okmányt. Kiderül, hogy a válaszok szövegét ískéletesen meghamisították. Mikor felháborodottan tiltakozik, Décsi megadja az eligazítást: „Jegyezze meg, hogy itt nálunk a

vádoltak nem azt vallják, amit ők akarnak, hanem amit mi akarunk.” A bíboros megtagadja az aláírást. Az alezredes számíthatott a visszautasításra, mert odáint pibékjeit: „Tanítsátok meg vallani!”
A megátalkodott per-alany megtörésére kijelölt gumibotos csoportot egy gorilla termelt őrnagy vezette. Bár a főpap en-

lékírta e galgázatos tortúrász részleteit illetően visszafogott, két szándékot egyértelműen kiolvashatunk. A kitanult hőbörlegéneky clafőorban arra törekedtek, hogy a szerencsétlen fogollyal aláírassák a vizsgálati jegyzőkönyveket. Ezek szolgáltak az előre megkonstruált per bizonyítványát. A kínvallatás menetéből azonban jól látható, hogy e nyomorultak perverz gyönyörűket lelték a vételelen áldozat szűrésében. A kínvallatást éjszaka végezték. Gondosan figyelték arra, hogy a kimerült emberre a nappali órákban ne szondítsanak el, nehogy erőt tudjon gyűjteni a véres éjszakai tortúrának elviesésére. Ezért a nappali szolgálat porkolóbjai mindig felrúzták a börtört, ha szerdgyésében kerest menedéket.

Mindszenty harminckilenc napot tőlt vizsgálati fogságban a népbírósági tárgyalás előtt. Két hétig szőlárdán ellenáll és visszautasítja az ávsók által fogalmazott jegyzőkönyvek aláírását. A következő tízenyolc nap eseményeire azonban már csak homályosan tud visszaemlékezni. Ez alatt az időszak alatt gyárthatja az az államvédelmi osztály azokat a dokumentumokat, melyek alapján Ottó Vilmos tanácsa elkészíti a pártközpont által megrendelt tétellet. Hiba lenne, ha úgy fogalmaznánk, hogy a primás megtört, és hajlandó volt nyilvánvaló hazugságokat aláírásával hitellesnek elfogadni. A hatalommal való kikényszerített együttműködésnek, az erőszak előtt történő megbedóladásnak előfeltétele, hogy az áldozat tudatában legyen: most valótlán, hamis állításokhoz adta beleegyezését. A bírósar esetében azonban nem eről van szó. Erkölsai személyiségét nem meghajlítják – erre képtelenek –, hanem összerúzzák. Két eszékölzel. Egyrészt a Gestapo módszereit is meghaladó kínvallatási alkalmaznak. Másrészt felhasználnak narkotikumokat is a tudat kikapcsolására és az akaratot megbénítására. Estenként megjelenik cellájában három orvos, és megvizsgálják a foglyot. Nyilván látleleten vesznek a próbékelt meggyőzősi kísérleteinek fizikális hatásától, nehogy a vádlott még a tárgyalás előtt elhunyjon. Pszichoterápikus tabletákat is hoznak, melyeket Mindszentynek a jelenlétükben le kell nyelnie.

A képarolikus és a fehérokényesek együttműködésének eredményeként az éres olyan emberreccsá válik, akinek szinte csak a vegetatív idegrendszer működik. Azt, hogy e tízenyolc nap milyen hatással, kiolvashatjuk a főpp emlékiratából. Mikor évek múltán alkalma lesz a vádlottakat tartalmazó „Sárga könyv” és

„Fekete könyv” előlvasására, sok esetben válik tanácsatlanná. Egyes iratokról nem tudja elődönteni, hogy nem utólagosan beiktatott hamisítványok-e. Lehetségesen tartja azt is, hogy őntudatlan állapotban valóban aláírta a vallatók által szájába adott, elmontogott szöveget. A tárgyalásban megfigyelőként jelen lévő nyugati újságírók is észlelik, hogy a vasakarati bírósar a vád engedelmes bábujaiként vessz részt a népbírósági színpátekban.

Az első vádpont realitászról elegendő annyit megjegyezni, hogy a népi demokráciát Mindszenty két tördőftt öreg paptól támogatva kívánna megdönteni. Valamely valóságáppal csak a „vahaűzérdekés” vádpontja bír. A tények a következők. 1945-1946-ban a nagyvárosok, főként Budapest szegény néprétegeit az éhhalál veszedelem fenyegette. A rohamosan infilládó pengének nincs vásárlóereje. Az őstermelő csak maradó értékű javakért (ruháért, szőmért, szőnyegért, ékszerért, anyáért) ad cserébe élelmiszert. Iparággá válik a baryuzás, a cserekereskedelem. De mit váltson át élelmiszere a lerogyolódott város munkás és kispolgár? A kétségbeesőt helyzetben Mindszenty kiáltványval fordul a nyugati világ tehető magyarjaihoz és katolikus egyházaihoz. Nem eredménytelenül. Spellman New York-i bírósar pl. harmadnapig dollárt küld. Az adományokat az esztergomi érsek az Actio Catholicának utaja át. E mozgalom kiterjedtségére jellemző, hogy csupán a fővárosban szűkszavazhat inségkönyvűt üzemeltet. A gazdasági irányítást magukhoz ragadó kommuniszták előírják, hogy tagmamber valutát nem tarthat; ha birtokba jut, haláldétkalval nem kell váltania a Nemzeti Banknál. Ám a kénszerőrfolyam (a forint bevezetése után) csak negyede a „feketepiaci” értékek. Mihályos Zsigmond, a karitatív szervezet vezetője két lehetőség között választ. Amennyiben eleget tesz a törvénynek, csak a segély sűredékével támogathatja a rászorultakat. Vagy az értékes devizát – melyhez az országot kizárólag Mindszenty befolyása juttata – feketepiaci vásárlásra fordítja. Leikiszerete szavára hallgatott, és bűntől éret rőták fel. A bírósar az átváltási tevékenységben részt nem vett, azonban természetesen tudott a pénzügyi műveletről. A népbíróság őszbűntetésékként életfogytiglani fegyházra ítéli. Az Ottó által vezényelt önkölök tanácsa böközében osztotta a bűntétést a többi vádlott esetében is.

A primás letartóztatása és pere világsszerte tiltakozást és hatalmas méretű felháborodást vált ki. Illusztrációként elegendő idéznünk Sik Endrének, az akkori va-

shingtoni követnek a feijegyzéseit. A letartóztatás hírének megérkezése után tūntetők özöltek el a követéségi épület előtt az utcát. A tömeg hangulata a per idejére oly ellenséges válik, hogy a hatóság rácsakordonnal és rendőrsorfallal kénytelen védeni az épületet. Sik Endre fenyegető levelek és táviratok ezreit kapja. A diplomaták nem a főbejárton közlekednek, hanem a kert egy sáktorra nyíló hátsó kapuján osonnak ki. Ha gépkocsira van szükségük, taxit rendelnek egy távolabbi pontra. A követéség autót nem merik használni, mert a rendszám alapján felismerhetik a járművet és esetleg meglicselik a benzínöket.

Azt, hogy a közhangulat egybeesik a hivatalos állásfoglalással, jelzi a State Department magatartása is. Az amerikai külügyminisztérium „persona non grata” nyilvánítja a magyar követéségi titkár, és mindössze hetvenkét órát át a tívózsar. Jellemző a lebornyoltás megalázó módja is. A szokásos protokoll szerint ilyen súlyos döntést a követvel egy vele egyenrangú amerikai államtitviszviselőnek kellene közölnie. Az indoklás nélküli, kiebáradó látározatot a minisztérium egy küldönce a magyar követéség portálsának markába nyomja. Az arcpiroto lekezelésre a követ meg titakozó fegyvékkel szem mer reagálni. Az ambassador fejére – aki kibpóbtól félségű, öreg moszkovita – valóságú záporoznak a gondok. A Mindszenty-ügy leikismereti választóvonalává vált. Az amerikai külképviselet személyzetének el kell döntenie, szolgálhatja-e tovább a galgázatos bűmpert koboló rendszer. Választásának kell a biztos megérthetést nyújtó, vastagon vajozott kenyér és az önkéntes számfűtés bizonytalansága között.

A washingtoni diplomaták fele, sőt az irodnigazgató és a főkönyvelő is a szabad világot választja. Mindkét konzulátusunk megszűnteti működését, miután menedékjogot kért az összes magyar állampolgársággal alkalmazott. A Rákosi-rezimet sűjtö megvetésben osztózik minden civilizált állam. Mikor a március 15-i nemzeti ünep alkalmával Sik Endre követéségi fogadást rendez, a nyugati országok egyetlen diplomatája sem jelenik meg, sőt még anyri fáradságot sem vesznek, hogy kikémensg magukat. Illetve egy kivétel azért van. Nagy késséle megjelenik a svéd követ, azonban tapasztalva a bojkottot, igen kellemetlenül éri magát.

Mindszenty öt évet tőlt fegyházban, és ezalatt súlyos betegségeken esik át. Testsúlyja harmincegyre kilóval csökken, tehát körülbőlt olyan kinezett, mint egy náci koncentrációs táborból szabaduló fogly.

Két ízben kezelik rabkórházban. A budapesti intézet főorvosa úgy véli, hogy a hipokratiszta eskü fölé a pártutasításoknak. Ez a derék doktor veszi gondjaiba a csontvázai azott bűböröst, és erőlyen utasítja rendre a terdijába netán beavatkozni kívánó ávosokat. Sikertől is páciensét elfogadhatók mértékben meggyógyítani és feltáplálni.

1954-et írunk, és közben nagyot változott a politikai helyzet. Sztálin bű egy éve Lenin mellé költözött a mauzóleumba. És Hruscov már régen elcsapta Rákosi Mátyást. Nagy Imre kormányra ér, hogy a Mindszenty-kérdést valami módon rendezni kell. A következő években már nem fegyűhözben őrök: helyzete afféle előkelő államfogy állapothoz hasonlítható. Egykori arisztokrata kastélynba internálják. Lakosztályba kétszobás, misézhet, sőt segédletkészi szolgálata egy Tóth János nevű becsületes piébdósnost is kirendelnek mellé. (Nem beépített bástegőr van szó.) A külvilágtól azonban igyekven gondoson elszigetelni. Ml jelenlegi helyzetét a püspökszentlászlói kastélyban eltöltött időznák. El kell mondaniuk még, hogy a rabtag ezen éveit alatt a bűbörös karaktere már tükkeltesen beáll. Vasakarata a régi, a legesekélyebb megalakulásra sem hajlandó.

A kastélyban az éreken és a konyhaszemélyzetten kívül csak tizenöt ávos tartózkodik. E kékporkolbók kényeskerépkéte, hogy „diverzánok” a bűbörös megszüketésére kommandóakcióit terveznek. Égész egyéni léfegyverűk, a pszicholyon és géppisztolyon kívül egy golyószórával és egy géppuskával is felszerelik őket. A szansezereket három farkaskutyával is megerősítik. Az ebek feladata lenne, hogy a fogoly szökése esetén szimatot fognanak és nyomkövetve agyarak közé kaparintják a menekülőt. A fogdmegek azonban nem sejtik, hogy Mindszenty nagy állapotban. Úgy látszik, az intelligens németújvárosok finom ösztönűkkel megérik a szimpátiát. Mikor a kertben sétál, körülzsinatolják, majd a fogolyhoz közelkedve vidám vísínalcolásban kezelnek. Az ávos parancsnok és a három kutyajómárt pedig eszi a móreg.

A primás rabóságának utolsó stációja a felosztóptéyi Almásy-kastély. Tesztüresze ezáltal is bűbeség. A titok rejtő falak miatt a faluska lakói csak sejtik, ki lehet a fogva tartott magas rangú személyiség. 1956-ot írunk, és a párt bí pretoniámasi még nem sejtik: vígyázó ebenségük teljesen felesleges. A proletárdiktátúra ugyanis a Mindszenty-kínakatperrel olyan hibát követett el, mely a „störököt fogtam, de nem ereszt” közmondással érzékeltethető. A rezsim kil-

kapcsolatai a politikai bojkott miatt gazdaságilag is sorvadnak. Tíz év esztelen, erőteljes iparfejlesztése kudarcot vallott. Tudományos és műszaki haladás Nyugat csúcstechnikájának termékei nélkül lehetetlen. Az egyezkedési kísérletek előtt tönnyesül, megkerülhetetlen akadály a Mindszenty-ügy. Ám a szituáció megfordult. A primás már nem szabadulásiért sóvárgó rab, hanem eltökélt, méltányos elégtételt követelő hitvalló. Fogoly státusza a rendszer homlokára ütött Káin-bűlyeg. Elvein megmentője a magyar katolikus egyházon és főpásztorán esett gyalgozatos jogtiprásnak.

A bűbörös, az „acéltember” egymás után szolgáltatja engesztelhetetlensége bizonyítékait. Jünibusan udvariasan megadakolják, fogadóné-interjúkésztés céljából Paragyi Györgyöt, a magyar Nemzet főszerekesztjét. (A valamelyest polgári színészeti lap megtűrése azt hivatott bizonyítani, hogy Magyarországon van sajtószabadság.) A válasz: nem. A nyilatkozat megjelenése azt a tévhitet keltené, hogy közelében kíván a kommunista rendszerhez. Rövidesen egy titokzatos, nevét elhallgató, valószínűleg miniszterhelyettesi rangú köldöst érkezik a Almásy-kastélyba. Övatosan, revaszul köntörfalazva tárgyal. Szeretné kiszéni Mindszentyből, milyen feltételekkel lenne hajlandó egyezkedni. Dolgozgatelleni, csalódottan távozik. Szeptemberben hí elkészítésra, Tóth János egyenes ajánlatot követett. Írjon rövid kérvényt és azonnal amnezsiát kap. A válasz: csak az állam által kezdeményezett rehabilitációt és teljes igazságtételt hajlandó elfogadni. Végül egy megnagyarázhatatlan kísérlet: október 29-én (!) az Állami Kérbűbűügyi Hivatal főnöke, Horváth János kér bebecsátást. A találkozó kurtán év véget. Mindszenty közli: „A megbeszélést csak szabad emberként folytathatom, most azonban még rab vagyok.”

Már hat napja gyűzött a forradalom, és a fábu szorult kukac helyzetében lévő érzemlyezet tragikomikus jeleneteket produkál. Először a korábban igen mogorván viselkedő, feltétlen párhűségű gondnok somfordál be, és kokárdá késztetésre alkalmas nemzetiszín szalaggal kedveskedik a bűbörösnek. Október 30-án az ávos őszeg parancsnoka kopogtat be a lakosztályba. Jelenti, hogy megalkotották a forradalmi tanácsot, és ennek ő az elnöke. A nyomorúságos kaméleonok e leajásodásán Mindszenty már mosolyogni sem tud.

Ugyanezen a napon a csendet folyamatosan erőesődt dűbögés veri fel. A kastély előtt csikorgó láncfalpakkal fékező egy harcokocsioslop. A vezérpáncéloson tükolor lo-

bog. A legráló katonák előzőnik az épület. Éltükön Pállavics Antal őrnagy halad, a Rétságon állomásozó páncélos egység tüzparancsnoka. Mikor tudomást szerezte arról, hogy Mindszentyt a kb. nyolc kilométerre lévő kastélyban tartják fogva, expedíciót indítanak kiszabadítására. Nem kell ellenállást lekötöznök, a néphatalom hí védelmező már rég kerekelt otlokak.

Egy érdekes történelmi ellenspárhuzam. 1951 decemberének éjszakáján tizenhárom fős osztrák különtmény kér bebecsátást Martinuzzi György érsek alvinczi kastélyba. Vezérük, Sforza Pallavicini kaptitány egy ősi olasz grófi család lecsászott sarjadéka. Ferdinánd király zsoldján tengődik, és most alkalmat kap rendkívüli érdem szerzésére. A bécsi szuverén úgy véli, hogy György barát (ez a bűbörös közismert neve) országgyűvestől szándékos keresztény politikai ellenfél. A nagy hatalmú erélyli kancellár kikészöbblésére alkalmas eszköznek látja a politikai gyilkosságot. A kapitány sürgős levél átadásának ürügyén lép a főpap szobájába, és a betetőülő spanyulcilek töre elvégzi a véres munkát. Ferdinánd nem halátlan gazda: a család őgrófi rangra emelkedik. A Pállavics név alatt valójában Pallavicini Antal őgróf rejtőzik. Őt viszont Kádár népbűbörösága 1957-ben Mindszenty bűbörös kiszabadításáért kötélt általi halálra jutalmazza.

A Terror Háza Múzeum emlékfalán

A főpap október 31-én érkezik Budára, így mindössze négy nap élvezté a tizenkét napra kimért nemzeti szabadság levgűjét. November 4-ének hajnalán a parlamentben tartózkodik. A főváros körül felmorajlik a szovjet ügyük tükrolatúze, majd a parlamentet gyűrűbe zárják a vörös csillagos harcokocsi. A bűbörös tart attól,

Mindszenty József 1956-ban

hogy rabsorsa a Szovjetunió valamelyik Gulágján teljeseedik be. A végzet c formájának fenyegetése elől az Egyesült Államok követségére menekül.

Az amerikai nagykövetségen

A következő tizenöt év a primás fordulatokban gazdag életének üresjáratú szakasza. A világpolitikában olyan változások következnek be, melyek további életútját döntően fogják befolyásolni. A szovjet tankok feldételen érkezés „forradalmi munkás-paraszti kormány” nyugati elfogadottsága ahalmítja még a Rákosi-keletirészt is. A külpolitikai kiszáradástól érzékelteti, hogy 1957 és 1967 között a USA-t Budapesten csak ügyvivő képviseli. Ez a diplomáciai kapcsolatok legalsó foka. A Kádár-rezsim miniszterei viszont érzik, hogy a politikai karantén végzetes gazdasági következményekkel jár. Lassan, óvatosan, szinte meghunyászkodva nyitni próbálnak Nyugat irányába. A proletárbérség borotvaes elvett a készpénzes ideológusok mind tőpábbra köszörültek. Egy példa az ideológia párfordulásának szemléltetésére. 1950-ben, szilveszterkor a rádióban kiváló művésznök,

Timár József elszavolja a *Szónator*. Révai kultuszminiszter érzékeny füle kihallja, hogy a „házának rendületlenül légy híve, óh magyar” szöveg részt sovíniszta, sőt fiaszta hangszólyozással emelte ki. A művészt megfosztja Nemzeti Színház-beli tagságától, sőt a vidéki szerepléstől is eltiltja. 1962-ben Kádár engedélyezi, hogy három évente több tízezer magyar kaphasson nyugati útlevelet és hozzá hetven dollár ellátmányt. Győződjem meg a saját szemmel a „kapitalizmus rothadásáról”.

A belföldnek adott kedvezmények, a külföldnek címzett gazdaságfejlesztés természetesen javít a rendszer megítélésén. A megbékélés útját azonban megkerülhetetlen akadályként tartaszolja el a Washington-Róma-Budapest közti feszülő ellentét háromszöge. Már Amerika számára is teherterít Mindszenty, az önkéntes száműzött, viszont a menedékjogot nem szüntethetik meg, míg a Vatikán dílóre nem jut új budapesti adminisztrációval. A Szentszék helyzete is kényelmetlen, és mind sürgetőbb a magyar egyház és állam viszonyának rendezése. Meggyőzés nélkül nem tölthetők be a püspöki stallumok. A kommunista rezsim akadályozza a plébánosok kinevezését, és korlátozza a lelkészképzés kereszt-

Helyreigazítás

Szeptemberi számunkban *A bíboros* című cikk I. részének egyik képaláírásába (9. oldal) hiba csúszott. Helyesen: *A veszprémi püspök*

mát. Végül: hasznosított éve nincs feje a magyar katolikus egyháznak, hiszen a primás egy ideig rab, majd belső emigrációban él. A Kádár-diplomácia is nyújtogatta csapjait Szent Péter széke irányába. Végül létrejön a megegyezés. Mindszenty diplomata útlevelet elhagyhatja az országot. A Vatikán bíboros-állományára megkezdhető tárgyalásait Budapesten, hogy a magyar katolikus egyház számára valami „modus vivendi” alakdjon ki. Egy fogas kérdés azonban még rendezésre vár.

Az esztergomi érsek jogilag változatlanul Mindszenty. Am visszateréséről Kádárék hallani sem akarnak. Másrészt a kommunista rendszerrel a bíboros szem hajlandó együttműködni. A kínos dilemmát a pápának kell megoldania. 1973. november 1-jén levélben kéri fel Mindszentyt, hogy mondjon le esztergomi főpapi hivataláról. A címzett alaposan, harmincnyolc napig várakoztatja főpásztorát, majd közli: nem hajlandó leköszönni. Felsorolja VI. Pálnak indokait is. Ezek a következők: A római katolikus egyház és a magyar állam eddigi tárgyalásai eredménytelenek voltak. A bolsevizmus lényegéhez tartozik, hogy a valóság teljes megismerésére törekszik. Lucifer szolgálival alkut könni nem lehet. A pá-

VI. Pál pápa tisztelete feléül mellkeresztjét adja Mindszenty Józsefnek

pa tíz nap múlva válaszol: úgy döntött, hogy az esztergomi érseki székét megüresedtetnek nyilvánítja. A bíboros januári válaszevele aligha miszálható a főpásztor akarata előtti alázatos főhajlásnak.

A Vatikán végül 1974. február 5-én kiadja a hivatalos tájékoztatóját az esztergomi érseki szék üressé nyilvánításáról. Mindszenty már másnap nyilatkozik a világsajtónak. A pápa egyházbírói jogát gyakorolva döntött, ő azonban sem érseki, se primási rangjáról nem mondott le. A bíboros és IV. Pál vitájában a megalkuvás nélküli morális rend és a pragmatikus egyházpolitika álláspontja tűzközből össze.

Mindszenty életpályája a görög sorstragédiákhoz hasonló. Jelleméből következik, hogy a keresztény erkölcs törvényeit hajlítástalanul követnie kell. Rendíthetetlen lélekkel vállalja a mártírsorsot, sőt a meggyötörtetés poklától kikerülve sem választja a hatalom által kínált menekülési lehetőséget. Aligha tévedünk, ha azt véljük, hogy a zenevendéyes, büszke lélekben a hitvallás lángja magasabb hőfokon lobogott, mint számos szelíd kanonizált szerzben. Morális szempontból a bíborosnak mindig, mindhalgáig igaza van. Ha azonban a történelmi helyzetet Thomas Mann módszerét követve járjuk körül, szembetűnő VI. Pál

döntésének reális indoka is. A pápának mérlegelnie kellett a reménytelen defenzívába szorult magyar katolikus egyház helyzetét. Bár a lelkekre való befolyás nyilvánvalóan szűkebb körre szorult vissza, meg kellett mentenie az intézményt, mely kiinduló pontja lehet a hit újranelésztesének és feltámadásának. A fájdalom, tragikus összeütközés így elháríthatatlanná megkezdett be. Tizenhét év múltán azonban a történelem erdi romba döntötték a bírodalmat, melynek gonosz és ártó szellemei ellen a primás élete utolsó pillanataig eltköztet barcolt.

Dr. Dániel József

Levél Schmidt Antalnak

Kedves Kati!

Megváltam, amíg mindenki elmondja és leírja, ami Antalhoz kötött minket, s most hadd írjak Neked, mert nekem is csak irni kell. Úgy vagyok vele, mint Szent Pál, aki magát nem tekintette igazi apostolnak, mert hisz nem járt együtt Jézussal, s magam is így vagyok, hiszen Antal, akit mindenki Tocsinának hívott, nem ismertem sok-sok évvel óta, és ezert még Tocsinának sem hivatom. Barátságunk rövid volt és villámszerű, hiszen a *Bajai Halálszélvétel* cikksorozatomhoz kapcsolódott, melynek közlése folyón kerültünk baráti kapcsolatba, együtt íztünk halálszél a Duna-parton Urbán Józsa barátom tanyáján, s ettük boldogan tavaly áprilisban. Én korábban nem ismertem Antalt, s ez nagy veszteség számomra, akit nem anyni, de anyni barátja van, miért hogy vele nem találkozhattam korábban, hiszen, mint rövid beszélgetéseinkből kiderült, egy három pendültünk. Én nem ismertem mindazt, ami őt Baja városában elérte tette, nem ismertem kultúrateremtő misszióit, nem ismertem Bajára hívott művészeit Cselt Tamástól Tolcsy Laciig, nem ismertem a várost megszelídő, s ezt szó szerint értem, szakralizáló tevékenységét, hisz Baját szent hely, s e szentséget nekünk, bajaiaknak kötelessége megismertetni, megismerni és folyamatosan kiszólgatni.

Én csak azt látam és tudtam, hogy találkoztam egy emberrel, aki oly tiszta volt, mint egy pohár víz, aki oly egyszerű volt, mint egy tömönlat, és aki olyan szeretetreméltó, mint nagy kevesek, akikkel életemben találkoztam. Értény volt a vele töltött beszélgetés minden percbe, hiszen olyan értelmes-git ismertem meg, aki mindezt megésszesítette, amire mindannyian vágyunk, akik a szó és a szellem bocsálatában hiszünk.

John Lukács szerint a 20. század 1914-ben kezdődött és 1989-ig tartott, a legrövidebb század volt az emberiség történetében, mégis hatása, hírsz évvel befejeződése után is, máig tart. A történelmet – a marxista történeletrrással szemben – nem a tömegnek, hanem a személyek alakítják. Nemcsak a nagy történelmi személyiségek, akiknek szerepe persze meghatározó, hanem a kiművelt emberfők, a gondolkodók, akiknek megadott, hogy kapott és szerzett talentalmaik révén átlásák a jelenségek okait, elemeznek és felismerjék azok hátterét, lehetőségei következményeit, gondolkodásuk eredményét közzé tegyék, s ezzel befolyásolják a társadalmi folyamatokat, végső soron a nemzet sorsának alakulását. A francia enciklopédia megalkotója, a magyar reformkor jogászaira gondolok. Mi kell ehhez? Elsősorban talentalam, ez olyan előfeltétel, mint jégkorongozónak a korcsolyázni tudás, de mint ahogy fennmagában az sem elég, így ez sem. A talentalam erkölcs nélkül mi sem ér, éppen elég rátermet gazembert ismer a történelem. De az erkölcs sem elég, bátorság is kell, a megszólalás bátorsága (lásd Bibó István híres maximáját), miszerint demokratának lenni anyni, mint nem félni) és még valami: stílus, mert e nélkül a legbátrabb talentalam sem tud célba élni.

Miként teremtette ki a kiegészítés gazdasági fellendülése a honi értelmeséget, és miként vált tévútra a legkiválóbbakat is a nemzeti érzés hamis mítosza, vagy miként mérgezte meg a szellemi életet magyarságunk lekicsinyölése. Miként lehet, hogy 1914-ben még legjobbaink sem láttak tisztán a háború előjáték és végeredményét illetően, s ennek egyenes következménye, hogy 1918-ban, amikor 20. századi sorsunk elődött, nem volt a nemzet felkészülve mindarra, amit 1918

hozott. Pedig akkor dőlt el, hogy milyen kártyák osztanak majd le nekünk a következő 70 évben. Ott és akkor került a nemzet visszafordíthatatlanná arra az útra, amelynek egyes következménye volt a trianoni szerződés, majd a két bécsi döntés, a zsidótörvények, a 2. magyar hadsereg pusztulása, a magyar holokauszt, majd a málenkij robot, a bolsevizmus hideg éjszakái, 1956 caodis két hete, a kádári diktátum cupogós sara, s 1989/90 forradalmos rendszer-változása. Mindez másként lett volna, ha a magyar nemzet felkészülten várta volna 1918-ban a háború végét, ha a magyar értelmiség nem egymástól ölte, macsázta és zsidózza, kultúrharoban erjétt veszte, korábbi háborús felkészítésében csalódva, erőköcsben kifosztva állt volna 1918 októberében az antant és a kisanant csapatai elé. Ahogy Freud mondta: érdekes emberek maguk magyarok, a legokosabb embert ismerlévik, a legbátrabbat pedig megteszik miniszterelnöknek.

S mit tett honi értelmiségünk a hársas-harmincas években, mily csekély számban próbálta felírni a nemzetet őszinte szóval, felkutatással, minőségi kezdeményezéssel. Csak a legkiválóbbaknak volt szavuk a társadalom barokk ankrónizmusához, ahhoz a mélyszegénységhez, amelyet lassan csak manapság tud az ország alulmúlni. Nyugatosok, keresztény-szocialisták, népi írók maroknyian, s amikor eljött az oly rég várt és jogosan várt revízió, még kevesebben voltak, akiknek felírni, hogy ennek nagy ára lesz, hogy megint rossz oldalra kerülünk, s ennek a partizn a végén megint elfogják az utolsó hetestinket. Hányan voltak Bajcsi Zsálinak, Bálint Györgyök, Esterházy Jánosok? Hányan akartak és mertek a zsidótörvényekkel, a deportálásokkal szembe-

szállni, hányan mondták megállj-t még az megelőzően, hogy ideig jutotunk?

De van tovább is, az 1945 utáni évek, amikor kriptokommunizmus és kommunizmus lett egykor volt értelmes emberek, a kommunista diktatúrát harcoltak szunyin és rejtőzve, majd kilépett a színe, amikor már elvégezték dolgukat. Hányan voltak a kommunizmus szekerét nem látva orruknál előbb, amely megsemmisítést értelemiségére. Hányan voltak kis és nagy Orutay Gyulák, Erdei Ferencok, Darvas Józsefek, Verecs Péterek, Boldizsár Ivánok? És hányan, akik a *Szabad Nép*-et szerkesztették és írták tele uszító, hazug, olykor vért kívánó és kapó sorokkal? Jórészt közéleti kerültek majd ki az '56-os előkészítő Nagy Imre csoport tagjai, de eliminálható-e az a kár, amit a legrosszabbkor, a hatalomátvétellek okoztak? És erre épp úgy nincs pardon, mint a náci-barbárságra, mert diktatúrákkal értelmiség nem barátságos, abban nem vesz részt, annak létszámait nem írja tele, s így folytatódott ez 1956 után is, mert ha nem lehet szólni, lehetett volna hallgatni is! Vagy imi a fiókunk, mint Bibó István és Harvas Béla, vagy emigrálni, mint Mátai Sándor, aki nem azért emigrált, mert attól félt, diktatúrát dicsérelő sorokra kégyeszerfűk, hanem mert attól félt, nem bányájk majd hallgatni. S meghátrázó honi értelmiségünk kis kivétellel nem tudott hallgatni.

S mi történt 1990 után? Mi történt a rendszerváltásban, amelyet a nemzet értelmisége irányolt le, vezetett és valószínű meg, mirtha semmit sem tanult volna az elmúlt száz év történelméből. Kévs kivételével azonnal szekértáborokat alkotott, nacionalistázott és internacionalistázott, szorgosan ásta az árkat tollalval, beült pártkatonának, rossz vigye politikusok társasborozójának, ideológusának, beszédírójának, mentgetőjének. Elhatárolódott és elhatárolódásra szolgált fel, egy kancsi vízben meg tudta volna fojtatni a másik tőborban lévő. S mindez miért? Persze elsősorban pénzért, rangért, szerezhető, igazgatói posztért, kuratóriumi tagságot, tudásosságért, filmet, lemezt, könyvet, bemutatást. Magyarul: az értelmiség java része eladta magát, mindazok többsége, akik ma befolyással rendelkeznek a médiában, a politikaiban, a pártvezető kuratóriumokban, ők a pártok vasallásai. S ha volt egy-kettő, aki ennek állj-t mondott, aki a szekértáborokat bonolani akarta, netán fratemizált vagy csak a saját eszmereszerté válók legnagyobb szellemi tolvajaira rászólt, akkor az első lövést hátulról kapta és kapja.

Hova jutott ez az ország – joggom ma az értelmiség, de hát ki juttatta ide? Cigánykártevés, botrányos közbiztonság, oktatási válság,

igazságszolgáltatási csőf, egészségügy tönkretétele. Kinek a cselekvő támogatása, elhallgatása, álszent szertüregűsége vezetett ide? Miért tűrt meg az értelmiség már rég olyan politikusokat, akik fizletzerleten hazudták, s ha elszólták magukat, akkor miért kezdett a szellemi hátróság szerencsenedatásba? Nagy a baj? De mekkora, s miért nem szól, az első illetet, amikor a baj még kicsi volt, de már látni lehetett, mi lesz a vége, amikor alkalmatlan politikusok bukkantak fel mindkét oldalon, amikor nyilvánvalóan jogelűes és erőteljesen lépéseket vettünk tudomásul sorozatban. Mit mondott Hinderburg? A háborút az első leszákadtt és vissza nem vart zabonyogombol mint vészettük el. A magyar értelmiség hányadik gondnoki tart?

Mi az írástudó felelőssége? Hogy tekintet nélkül, ahogy a régi bíróság eskü formálójá szólt: az igazat, a tiszta igazat és csak az igazat mondja. Nem fligg senkítő, csak a saját lelkiismeretétől, saját gondolkodásától, saját becsületétől. Nem volt elég lecke az eltelte évszázad? A két előváleus diktatúra tudott volna-e sikereseket elérni Heinrich Mann Meffszitói és Rónay György Stoll Aurélijai nélkül? S tartamánk-e itt, ahol ma vagyunk, ha az utóbbi lévsz évben nincsenek kik... és itt most nem monok neveket, mert azokat a neveket majd unokáink fogják kimondani. Még nem késő. Ha a magyar értelmiség belátná és eldönti erendő feladatát, azt a feladatot, amelyet a nemzet szolgálata jelent, nem a párt, nem a pártvezető, nem a pénz, a hatalom és a siker szolgálata, hanem a nemzeté, akkor változna meg az élet Magyarországon. Ez az írás azokról az írástudókról is szól, akikről a nádzserei rabbi is szólt kétezer éve, de mégis, ének itt értelmiségiek, orvosok, mérnökök, tanárok, jogászok és költők is büntelen, s foytot szavukra remélhetőleg mielőbb ők felelnek.

Ma, amikor az értelmiségiek az elmúlt években különféle pártoknak eladták hivatásukat, közöttük ma ritka példa ő, aki megtartotta jellemét, szemben sokakkal, akik engedtek a talni szíreszavaknak. Hányan és hányan alkudtak meg, engedve a csábításnak, s most kellemeleken nekik szembenézni emlékével, mert Antal maga volt az Értelmiség, maga volt a szellem tisztessége, s mindez oly szelíden tette, hogy csak most, halálakor kell látni, volt közöttünk egy tiszta jellem, egy barátságos kortárs, egy ember, akinek szava többet ért a hangoskodokénál.

Decemberben csak azért szaladtunk le Juddal Bajára, mert tudtuk – amit mindenki tudott, ő maga is – hogy ez lesz az utolsó tisztelet helye, a díszpolgárság. S miközben hallgattam a laudációt, tudtam, ennél nagyobb dicséret illeti Antalt, mert ritka kincs

A Csend határán

Toncsi emlékére

*Válahoi a Csend határán élek.
Félibemarrad hangok. Tervek. Remények. Szavak. Kimondatlanok,
válaszolatlanok, visszhangtalanok.*

Gondolatok. Mint elgurult, színes gombolyagok futnak a közlés vágyának peremén. Maudulatok, amik elindulnak tétován a telefon felé. A Csend beszél...

*A Csend határán túl a holnap.
Homályos kontúrja a múltak. Tegnap volt tervek, – holnap lesz álmok.
Mint költözésre készült fecskék,
rébben a szárnyuk.*

*A Csend határán gyújtok mécseset.
Kicsinyke őrláng, – útkereséshez. Fityegyelő láng, hogy lássanak a látók. A botladozók. A Csend útját járók.*

*Őrláng Bajának – az emlékezésére.
A barátságra, a mindent megértésre.
A figyelemre, a jóakaratra.
A szeretetre kltáruút karokra.*

Richter Ilona

ő, sokkal nemesebb, mint akit egy város képviselőtestülete kiinteteni képes.

Tavaly nyáron egyik este bekopogtatott hozzánk Antal a Deák Ferenc utcai kertünkbe, s a gyék-pókar csobáni ritzing mellett mesélt a gyerekkoráról, a nagyszülei német-ségről, a műtről, a forrásról, s ekkor éreztem meg igazán, hogy gyerek vagyok. Egyek, mert neki is és nekem is – bár teljesen más a múltunk – mégis ugyanaz, mert azt mondta minden szavával, hogy minden ember múltja meghatározó. Azonos a gyökér, ahonnan születtünk és azonos a jelen, hogy a múltunkat megbecsüljük.

S a szelidség, az a tulajdonság, mely kaveseknek adatik meg, s amely az óvé volt mindenestül. Hisz boldogok a szelidék, mert örökségül bírják a földet. S kell ennél több? Hisz nem erre vágyunk mindannyian? S a bajai kertben ülök az esős szepetben s valloam, amit minden cselekedetével mondott: „Az Úr békéje legyen veletek mindenkor!”

Sit tibi terra levis! Legyen neked könnyű a föld!

Jávros Béla

Csúcsdiplomácia a középkorban

375 éve történt a visegrádi királytalálkozó

Napjainkban államfők, uralkodók találkozója szinte mindennapos eseménynek számít, és a mai közlekedési viszonyok köztött még az is elképzelhető, hogy egyik kontinens délelőtti még országga belső ügyeit intézi, míg este már a világ másik felén képviseli hazáját. A középkori uralkodók találkozója viszont elege nem volt túl gyakori sem, a kétoldali tárgyalásokat illetően sőt, hiszen a királyok hosszabb időre nem szívesen hagyták el országukat, ráadásul az akkori közlekedési viszonyok között még a megérkezés időpontját sem lehetett pontosan előre kiszámítani. Egy-egy uralkodó ezen túl csaknem teljes udvartársával együtt két útra, s e népes kísérettel ellátás, élelmezése még világi fejedelmek számára is komoly anyagi megterhelést jelentett. De a vendéglátó uralkodónak is illet kifizetni magáért, hiszen a tárgyalásoknak ahhoz méltó helyen, uralkodókhoz méltó körülmények között kellett zajlaniuk, és az ellátás sem lehetett pausz. A szigorúan vett tárgyalások és a „protokoll-vaucorák” mellett a középkori konferenciák szervező része volt közös vadászatok, táncmulatságok, lovagi tornák megrendezése, hogy a közösen megült vallási imádkozásról ne is beszéljünk. Épp emiatt egy-egy ilyen diplomáciai csúcstalálkozó akár több hétig is eltarthatott, és komoly szervezőmunkát igényelt. Az 1335-ben megtartott úgynevezett visegrádi királytalálkozó azonban nemcsak azért volt jelentős, mert ilyen magas szintű csúcs korábban nem zajlott Magyarországon, hanem azért is, mert itt egész Kelet-Közép-Európa jövője szempontjából fontos döntések születtek.

Előzmények

Visegrád ekkor a magyar királyi székhelynek számított, hiszen (Anjou) Károly Róbert – miután több mint húsz évnyi küzdelem után leszámolt a tartományjáró hatalommal – 1323-ban Temesvárról ide helyezte át udvartársát. Itt már a börtönfoglalás előtt is létezett egy római eredetű erődítmény, majd a tatárjárás után épült meg a főképp a Duna vizközlekedésének és a folyópart mentén vezető fontos országútnak ellenőrzését szolgáló ún. alsó vár. A Várhegy tetején pedig megépült a nagyjából háromszög alakú jellegűvár. A település a 13. század során német vendégtelpepekkel népsélt be, és hallatlan gyorsasággal emelkedett a városok közé. Visegrád vára az Árpád-ház kihalása után (addig királyi birtok volt) többször is gazdát cse-

Károly Róbert ábrázolása a Képes Krónikában

rét, mígem 1316-ban Károly Róbert elfoglalta a nagy hatalmú oligarchától, Csák Máté-tól. Károly Róbert a Várhegy aljában új palotát emeltetett, és 1320-ban már itt tartotta megerősített Erzsébet lengyel hercegnőt. Utóbbi ide hozatta a koronát, a királyi levéltárt, a központi bíróságokat, és itt alakult ki a királyi udvar, ami újabb építkezéseket tett szükségessé. A tég és az építészet lenyűgöző együttese adhatta az ötletet a királynak arra, hogy a 14. századi Közép-Európa egyik legjelentősebb uralkodói központját hozza itt létre. A városban a királynak egyébként két palotája is volt; itt született Károly utóda, a későbbi I. (Nagy) Lajos, és itt esett 1330-ban Záh Felicián merényletkísérlete is a királyi család ellen. Visegrád történetének két főnyakora volt az egyik éppen Károly Róbert uralkom alatt, a másik pedig – miután Lajos székhelyét Budára helyezte át – jó másfél évszázaddal később Hunyady Mátyás időszakaiban, s ugyanis újabb épületekkel gazdagította az épületegyüttest. 1335-re a vár és a város már alkalmas volt arra, hogy a cseh és a lengyel királyt, a szász és a sziléziai herceget, a morva őgrófit, a Német Lovagrend képviselőit és mindezek népes kíséretét megfelelő módon fogadják, szónokozásukról is gondoskodjon, és rangjukhoz méltó színvonalon ellátásokat is biztosítsa.

A találkozó létrejöttének okai szerzetáza-zók, és a különböző résztvevők krónikáisi nem is feltétlenül ugyanazokat a döntéseket tekintik a legjelentősebbeknek. A találkozó megszervezésében mindenképp kulcs-szerepe volt Károly Róbert magyar királynak, aki a tartományurak („kiskirályok”) elleni harc lezárultával békés viszonyt próbált teremteni megerősödő szomszédaival. Mind a cseh, mind a lengyel királytápp a 14. század elején küzdötte le a belső megosztottságot, és uralkodói hozzá-kezdtek korábban széttagolt országuk újra-egyesítéséhez. Károly a baráti viszonyt há-zságsági kapcsolattal is igyekezett megerősíteni, hiszen 1317-ben I. (Luxemburg) János cseh király hűgát, Beatrixot vezette az oltár elé, majd ennek korai halála után 1320-ban a Píast-ház egyik oldalágából származó I. (Eolcietek) Ulászló lengyel király lányával kötött házasságot. Mindkét uralkodó támogatta is Károlyt a tartomány-urak elleni harcának utolsó szakaszában.

A sikeres együttműködést azonban némi-lyeg betárgyalkolta a feszült cseh-lengyel viszony. Ennek egyik oka a Luxemburgok di-nasztikus politikája volt, ugyanis ők a lengyel trónra és mindazon területek fölötti uralomra is igényt tartottak volna, amellyeket egykor III. Vencel cseh király birtokolt. (Az ő uralkodása alatt rövid ideig a század elején létrejött egy cseh-lengyel perszonálunió.) János hadjáratai azonban nem hoztak tartós sikereket, ráadásul az Anjouk is inkább a lengyel szövetséges mellé álltak, így igénye-it egy idő után Nagy-Lengyelországra (Wielkopolska) korlátozta, míg Pomerániáról lemondott a Német Lovagrend javára. A lengyel Píastok viszont Szilézia megszer-zését tűzték ki célul: a gazdaságilag igen fej-lelt terület korábban valóban lengyel birtok volt, ám az ott élő fejedelmek többsége a Lu-xemburgok uralmát ismerte el maga fölött. Ulászló halála után fia, III. (Nagy) Kázmér lett a lengyel király (1333-1370), aki energi-kus módon próbált érvényt szerezni a len-gyel igényeknek mind a csehekkel, mind a Német Lovagrenddel szemben. A helyzet azonban kedvezett a megbékélésnek, hogy Luxemburgi Jánosnak ellentete támadt az osztrákokkal és Bajor János német-római császárral is, így hajlott a megegyezésre. E-ben nyilván nagy szerepe lehetett Károly Ró-ber diplomáciájának, amely vállalta a köz-veftést a cseh és a lengyel uralkodó, vala-mint Lengyelország és a Lovagrend között

III. (Nagy) Kázmér lengyel király

is. A békefolyamat szempontjából meghatározó jelentőségű, hogy 1334-ben a vitás lengyelországi területek hovatartozásáról a lengyel király és a Lovagrend döntőbírákat választott, előbbi sógora, Károly Róbert, utóbbi János személyében. Így esély lészott arra, hogy a közeljövőben egyszerre két külpolitikai vitásághelyzet megoldására is sor kerülhet. Ennek első lépéseként 1335 májusában Kázmér fegyverszünetet kötött János fiával, Károly morva őrgróffal (5 később IV. Károly néven német-római császár és cseh király lett). Kázmér egyúttal felhatalmazta követeit a béke megkötésére is, azt már jól látva, hogy az anyagi nehézségekkel küzdő cseh király némi pénzbeli kárpótás fejében kész lehet lemondani lengyelországi igényeiről. A

Luxemburg Károly morva őrgróf, később német-római császár és cseh király

két király megbízottai 1335 szeptemberében lényegében megállapodtak a legfőbb békepontokban, és azzal váltak el egymástól, hogy azokat hamarosan uralkodóik személyesen is megerősítik majd. A csehek küldöttsége innen Visegrádra utazott, ahol egyfóként Ausztria ellen irányuló – cseh-magyar szövetségi szerződés megkötésére került sor.

A királytalálkozó

Ezek után keríthettek sort a döntőbírói tárgyalásokra. A rangidős uralkodónak számító (47 éves volt ekkor) Károly Róbert 1335 november elejére hívta meg visegrádi palotájába az akkor 25 éves III. Kázmér, a 39 éves I. Jánost, továbbá a 19 éves Károly morva őrgróft, több lengyel, sziléziai és német fejedelmet, valamint a Német Lovagrend képviselőit. (A nagymester nem volt jelen.) A tárgyalások pontos időtartama nem ismeretes, de legalább 3-4 héten át tartottak. Az eseményről több krónikás feljegyzés is beszámol, bár ez nem mind kortársaktól származik, és eltérő szempontokat is emelnek ki. Az eseményen részt vevő Károly morva őrgróf már császárként megír, de főképp ifjúkorát megidéző *Önéletrajzában* magáról a tárgyalásokról, a külsőségekről semmit sem ír, nála a cseh-lengyel-magyar politikai szövetség és a dinasztikus kapcsolatok kapnak nagy hangsúlyt. A másfél évszázaddal később élt lengyel történetről, Jan Długosz viszont épp a Károly szövetségben meg sem említett döntőbíráskodásról mesél sokat (hiszen utólag lengyel szempontból ez tűnt a legfontosabbnak), míg a Mátyás korában élt, de művébe korábbi krónikás hagyományt beépítő Türoci János magyar krónikás jóval többet foglalkozik a találkozó külsőségeivel. Viszonylag szűkszavú leírásában erről a következőket írja: „Az Úr ezerháromszázharmincötödik évében, Szent Márton ünnepe körül János cseh király és fia, Károly, meg a lengyelek királya Magyarországra, Visegrád várába jött Károly királyhoz, hogy ott örök békeegyezséget kössenek. Ez meg is történt. A cseh király ebédjére Magyarország királyának békezségségből mindennap kétezeröttszáz kenyert adtak, és a királyi étékből is bőségesen; a lovagnak pedig egy-egy napra huszonöt mértő abrakot. A lengyel király ebédjére pedig ezeröttszáz kenyert és élelmiszert bőségesen; borból száznyolcvan hordót mértek ki. Magyarország királya kilencötöző drága ékszerekkel is megajándékozta a cseh királyt, úgyminth ötven ezüstkorsóval, két tegezzel, két örvvel, egy csodálatos saktáblával, két felbecsülhetetlen értékű nyereggel, egy szjas

I. (Luxemburg) János cseh király

tűrről, amely kétszáz ezüstmárkát ért, meg egy csodálatos munkával kidolgozott gyöngygyűrűvel. Mivel Lengyelország királya adófizetője volt a csehek királyának, s mivel Károly, Magyarország királya feleségül bírta a lengyel király nővérét: Magyarország királya, Károly, 500 márká legfinomabb anyagot adott neki, hogy megváltsa őt a cseh királytól fizetendő adózástól. Elhatározták itt azt is, hogy ha e királyok közül bármelyiket vagy országukat valami ellenség támadná meg, a többiek kötelesek segítségére sietni. És ezt egymás között nagy esküköttétessel is megerősítették.” (Horváth János fordítása)

A találkozó idején vagy az közvetlen következtében keletkezett oklevelek, a döntéseket rögzítő dokumentumok szerencsére arról is beszámolnak, amiről a krónikások megfeledkeztek, nem tartottak fontosnak vagy éppen rosszul tudtak. Az írott anyagok egy része megsemmisült; így a magyar félnél maradt példányok minden bizonnyal a királyi levéltár a török időkben történt pusztulása idején lettek az enyészeti. Szerencsére a cseh királyi levéltárban, a Német Lovagrend közigazgati levéltárában, illetve a sziléziai Boroszló-

Ahogy a találkozózt az utókor elképzeli: panoráma a visegrádi palotában

ban (Wroclawban) több dokumentum ránk maradt, így a tárgyalások fő témáit rekonstruálni lehet. Az is sejthető, hogy a konferencia ünnepi ülésére Károly Róbert feleségének, Erzsébetnek a nevensapján (november 19-én) kerülhetett sor, mert a legutóbb ismert oklevelet e napra keltezték.

A találkozó döntései

A cseh- lengyel konfliktusban a korábbi, Trenesében megkötött fegyverszünet alapján az a kompromisszum született, hogy János (fiával együtt) lemondott a lengyel koronáról, cserébe Kázmér viszont a cseh király főbíboránusa alatt álló korábbi lengyel területekről, azaz Sziléziáról és Mazóviáról (utóbbi a gyakorlatban Plock városát jelentette). Kázmér ezen túl 20 000 cseh ezüst márkát kifizetésért is vállalta a lengyel királyi címéről való lemondás fejében. (Ebből 6000 márkát utólag kellett teljesítenie, amiért Károly Róbert vállalt kezeskedést.) Szó sincs azonban arról, amit Türcöl állít, hogy a lengyel király János adófizetőjévé vált volna. Ennek tudatában került sor a két fél közötti békekötésre, amely egyebek mellett a Lengyelországból a sziléziai Boroszóba vezető út biztonságáról, egy vár lerombolásáról is rendelkezett. A fias lengyel-cseh szövetséget békaszággal is biztosítani kívánták volna: Kázmér özvegyét lányát Igéte János ekkor hatéves unokájának. A házasságra a fű korai halála miatt végül nem kerülhetett sor.

A Lengyelország és a Német Lovagrend közti vitás kérdésekben a döntések nyilvánvalóan hozatala a békeszerződés kiadásával egy időben történt, bár itt minden bizonyosul hosszú tárgyalások és alkudozások

folytak a korábbi hetekben. Mindeket küldöttség oklevelekkel próbálta a maga igazát bizonyítani a döntőbírák számára, akik előbb szóban, majd oklevélben is kihirdették ítéletüket. A november 26-ára keltezett oklevél szerint úgy döntöttek, hogy Kujáviának és Dobrinának (Dobrzyń) a jövőben Lengyelországhoz kell tartoznia, míg Pomerániát a lovagrendnek ítélték.

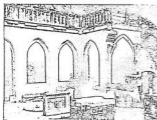
A két fő napirendi ponton (a cseh-lengyel-magyar szövetség megkötése, illetve a döntőbíráskodás) túl nyilván további kérdésekről is tárgyaltak a visegrádi napok során. Bár az oklevelek szövegéből ki nem olvasható, ám világossá válik, hogy a cseh-magyar szövetség a közönség tekintet ellenség, Ausztria ellen irányult, amely ellen egyébként a következő évben közösen hadjáratot is indítottak. Nem kizárt, hogy Visegrádon már e hadjárat megindításáról, a katonai események részleteiről is döntés született.

Magyar szempontból ugyancsak fontos döntések számított az, hogy az érintett államok egyfajta gazdasági szövetséget is kötöttek egymással. A felek ugyanis új kereskedelmi útvonalakat határoztak meg, amelyek Morvaországban, Csehországban és Magyarországon át vezetnek Nyugat-Európa. Ez egyrészt azért volt jelentős, mert Magyarország a korábbi évtizedek belharcainak következtében szinte teljesen kiesett az európai kereskedelem vérkeringéséből, pedig több, ott keresett árucikkkel (nemeselemek, bor, sertés, ökör, gabona) is rendelkezett. Magyarország pedig főképp luxuscikkekkel (ékszerek, ruházatok, fűszerek), textilárúkkal (bőrszövetek, posztó, vászon) és vas behozatalára szorult. Az – Itá-

lia mellett – az európai kereskedelem központjainak számító flamand és nyugati német városokkal való közvetlen érintkezésnek jelentős akadályt jelentette a fő útvonalba eső Bécs árumegállító joga, amely súlyos terhet rótt mind a magyar, mind a cseh, mind pedig a Krakóó-Brünne-Bécs útvonalon közlekedő lengyel kalmárokra.

Az árumegállító jog (ius stapuli) egy olyan, uralkodók által adományozott kényszerintézkedés volt, amelynél fogva a vele rendelkező város kényszeríthette a rajta áthaladó vagy mellette elvonuló kereskedőket, hogy ott megállapodjanak, és árukat a városban kirakják és eladásra kínálják. E jog célja a kereskedővárosok felvirágztatása, a hazai polgárság erősítése és a tranzitkereskedelem megszaporítása volt, amellyel a legutóbb ország uralkodója élt is. Bécs esetében az okozott problémát, hogy itt az árakat általában nem a helyi lakosok, hanem kereskedői vásárlók meg, és ők juttatták el a nyugati piacokra, kizárva onnan a magyar, cseh és lengyel kereskedőket, így a nyugati importcikknek is jóval drágábban juthattak el az érintett országokba. A kereskedelemről így a legnagyobb hasznot az árak előállításával nem is foglalkozó bécsi polgárság főzte le.

Az árumegállító jog ellenséges védekezésnek két formája kialakított: egyrészt a hazai városok árumegállító jogának megadását, másrészt pedig a tranzitforgalom göpcéptárait kikerülő utak használatbavételét. Károly Róbert mindeket eszközül igénybe vette uralkodása során, Visegrádon utóbbiról született érdemi döntés. A magyar és cseh uralkodó itt állapodott meg abban, hogy észak felé új utat nyitnak, amelynek Buda és Brünne (Brno) volt a két végpontja. (Egyúttal kölcsönösen elismerték a két város árumegállító jogát.) Ez az út a Nyitra vármegyei Hollósra (Újvár) ér magyar területre, és Nagyszombat, majd Esztergom érintésével érkezett Budára. Az 1336 elejéről származó, a megegyezést írásban rögzítő oklevél részletesen felsorolja, mely városokd helyeken kell áthaladnia a kereskedőknek, és hol milyen fizetési kötelezettségekkel tartozik. Szintén a visegrádi királyi alkudozó eredményeképpen lendült fel a Magyarországról Kassán és a Szepeességén át Krakóóba, illetve a Zsolnárián Brünnebe tartó út forgalma, amelyek ismét bekomplexálták Magyarországot a nemzetközi kereskedelmi körforgalomba. (A német területeket főleg len lehetett megközelíteni.) Ezekkel az intézkedésekkel valóban sikerült némileg megújítani Bécs nemzetközi befolyását, amely régi kereskedelmi süllyt csak a 15. században nyerte vissza, de ehhez árumegállító jogát jelentősen enyhítenie kellett.

A palota belső udvara

Visegrád jelentősége

A királytalálkozón született döntések évtizedekre meghatározták régióink sorsát, hiszen a szerződések nagy része később is hivatalos alapul szolgált. A három közép-európai ország szövetsége és együttműködése fél évszázadon keresztül megmaradt, ami azért is jelentős volt, mert mindegyiknek ez adott egyfajta szabad kezét más irányú terveikhez, amelyek sikerei ezen országok virágkorát hozták el: Magyarország hosszú világháború után hódító tervekkel lépett fel (amelyek főképp Károly Róbert fia, I. Lajos királysága idején hoztak tartós eredményeket), Lengyelországban végbement az országgyűlésítés, és környék fejlődés indult meg, de újabb területeket is

meghódított. A középkori Csehország legfényesebb időszakára pedig épp a királytalálkozón meg morva őgrókfőként részt vevő Károly királysága idejére tehető, aki – mint a német-római császári címet is megszerzte – Prágát Európa egyik kulturális, politikai központjává emelte. (A cseh főváros középkori városrészének szinte minden fontos, ma is megcsodálható műemléke az ő idejében épült.) Az sem jelentéktelen, bár elég ritka történelmi pillanat, hogy Visegrádon a felek készek voltak komoly nemzetközi konfliktusokat tárgyalások és kompromisszumok árán, vérontás és háborúk nélkül rendezni. Ez normát jelentett később a nemzetközi diplomácia számára is. A gazdasági együttműködés pedig már-már a jövőbe mutató jelentőségű: a térség országai felismerték együttműködésük szükségességét és közös erejüket befolyásosabb szomszédokkal szemben is.

Bár közvetlenül a visegrádi döntésekhez nem kapcsolódik, ám az ott kialakított bizalmi viszonytal feltétlenül, hogy 1339-ben megállapodás született arról, hogy amennyiben Kázmér gyermektelenül halna meg, akkor Károly Róbert valamelyik fia örökölje a lengyel trónt. Az egyezményt Kázmér első feleségének, a litván Aldonának (Anna) halála után kötötték, ugyanis a

vele kötött házasságból csak két lánya született. Így, ez ekkor inkább csak elvi jellegű megállapodást jelenthetett, hiszen az egyezmény megkötése idején Kázmér még csak 29 éves volt, és később még két újabb házasságot kötött. Ami miatt ez inkább érdekes, hogy az Anjou-trónigényt a cseh Luxemburgok is elismerték annak fejében, hogy a magyar király fiai nevében is lemondott Szilézia bírtoklásáról. (Vagyis itt is a Visegrádon lefektetett elvek szellemében jártak el.) Kázmér fiúörökös nélküli halála után (1370) ezen egyezmény értelmében lépett az akkor Magyarországon már 28 éve uralkodó I. (Nagy) Lajos a lengyel trónra is. A királytalálkozó értékelésekor nyugodtan csatlakozhatunk az eseményről hosszabb tanulmányt és az ott született dokumentumokat is közül kötet egyik szerzőjéhez, Rácz Györgyhez: „Visegrád a középkorban egy valódi konfliktusmegoldó helyszín volt, s így méltán válhatott a régi királyságok helyén létrejött mai közép-európai országok szervezeti együttműködésének jelképévé, névadójává.” Csak remélhetjük, hogy a közös érdekek napjainkban is erősebbek lehetnek a megosztó konfliktusokkal, az ellentéteket pedig kompromisszumok révén is fel lehet oldani.

Dr. Mayer János

Piknik a déli végeken

Az 1895. szeptember 14-én forgalomba helyezett egykori Bajs–Gara–Regőce–Zombor–Újvidék vasútvonalnak a Magyarország és Szerbia közötti államhatárt átmenetű pontjánál, az E-88-as határjel közelében 2010. szeptember 18-án határment találkozót tartottak. A pikniken a zimmerli helyi lakosokon túl részt vett Boško Milić regőcei, Pa Béla garni, Müller

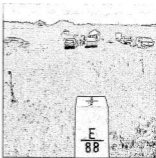
József bécszentgyörgyi polgármester és Szakács Csaba Zombor városi tanácstag. A kezdetben szomerkelő eső miatt felállított sátor hossztengegyelt az államhatár vonalára állították. A kintinó hangulathoz hozzájárult a kellemesé váló időjárás is. A rendezvény jól példázza a szomszédos települések lakosai közötti, határon átvélő baráti kapcsolatokat.

A szeptember 19-ére, az E-109-es határjelnél magasodó kereszt szentelésére részvételüket tervezük már nem voltak ilyen szerencsések. Az éjszakai, majd egész napos eső lehetetlenné tette az ünnepség megtartását, ezért időpontját a szervezők – később meghatározandó dátummal – jövő év tavaszra módosították.

Dr. Nebojszki László

Csoportkép a résztvevőkről. A háttérben, bal oldalon a szerb határrendőrség épülete

Nem is olyan régen még elképzelhetetlen volt egy ilyen program

Baja anno - 3.
 Szelepcsényi József fényképei

Tartást adó gyökerek: kegyhelyek Felső-Bácskában

3. (befejező) rész: Érdekességek, sajátosságok

A népi és egyházi építéset sajátos kombinációt jelentik határbeli kegyhelyeink. Kis számuk ellenére korábbi és jelenlegi képek lehetőséget ad bizonyos fejlődéstörténeti visszatérítése. A folyamat további ányulását segítik eredetilegük. Tárnyalásukat, fejlődés szerint szakaszolásukat három csoportra bontva érdemes végezni: szentekutak, kápolnák és szakrális kisépítmenyek. Az utósnál csoportokként külön-külön célszerű kezelni a legyakmban előforduló szobrokat, keresztet, és kálváriákat, illetve az egyebeket (többiek többnyire csak egy-egy helyen előforduló kisépítmenyek).

A Szentekutak kezdetben olyan határresek voltak, ahol ivóvízhez lehetett jutni, és egyszerűen tiszteletből vagy csodás eseményt követően a helyet fura függesztett Szűz Mária-képpel jelölték. Hercegszántó-Máriakertben ma is tisztelnek egy idős fűzfát, amelyen egykor Mária képet helyeztek el. Baja-Máriakönyvén a legendák szerint képet akasztottak a fátörzsre, a tisztelet továbbélését jelzi a köztudatban a matuzslemi korú tölgyfák mentén kialakított tanösvény. Később a szivörgő víz (Gura) forrását ásott kiútt (Csávoaly), utóbb keresztölt (Baja és Katymár), végül csurgó kápolnává alakították (Hercegszántó): az építkezés leginkább a kultusz erőfeszégétől és a hívők szándékától-tehetőségétől függött. A csávoalyi Vodicánál téglafalazástól kútat ástak, és ezen a későbbiekben már nem változtattak. A csurgókat úgy alakították ki, hogy a lezárt kútból víztorló lett, amelynek falában – megfelelő magasságban – elhelyezett csövény folyik a víz. A tájolás minden esetben úgy történt, hogy a csövény a víz keleti irányból folyjon. Elő-főle – ha az adományok lehetővé tették – tetőt is emeltek (Baja és Katymár), a kifolyósó fölé Szűz Mária szobrát (Hercegszántó, Katymár) vagy képet tettek (Baja). Csávoalyon és Katymáron a talajvízszint-süllyedés gondot okozott, utóbbinál megoldásként mélyítés és kézi szivattyú beállítás történt.

A kápolnák kezdeti formája az, amikor egy, a kegyhely kálváriáját pontján, szabadon álló posztamentre helyezett szobor – többnyire Szűz Mária – főle kápolnaszerűen ható, négy oszloppal tartott tetőt emeltek (Katymáron egykor volt, Hercegszántón van). A falytatást a piciny kápolnaszűzre jellemző (Katymáron 1866-ban épült, Hercegszántó jelenlegi kápolna), majd az egyházi kápolna parasztszabokkos homlokfallal, fél-

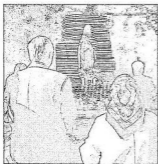
kőr alakú apszissal, fa huszárteremmel kialakuló (Csávoaly) vagy hozzáépített sekrestyével következik, utóbbi mellett bejárattal fellet esővédő tetővel (Baja régi kápolna, a 19. század végi képekben fél nyeregtetővel, az 1920-as években készültelken már fél átortetűvel látható az esővédő rész). A fejlődés következő lépése a kisebb templon méretűre átépített, nagyméretű szentély (Katymár, a további lépés a keresztre hasonlító alaprajzú templon (Baja). Sikeres megvalósítás esetén utóbbinál a további lépés a szerzetesi kolostor lehetett volna. Ide tartozik még a gondnok lakhelyűli is szolgáló ör- vagy zárndokház, amelyben a pap számára pihenőhelyiség (Baja, 1929-ben épült; Csávoalyon ez egyáltalán a sekrestye) található. A zárndokok nagy száma Máriakönyve-Vodicán szükségessé tette a 10 gyóntatószéket magában foglaló gyóntatóhelyiség kialakítását (1928-ban készült el). A 21. század kihívásaira válaszok azok a fejlesztések, amelyek a közelmúltban Máriakönyve-Vodicán történtek. A nemzeti parkos szobrászattal tanösvénynek nevezett sétányt a bázisai táj málljával és élővilágával ismeretnek meg. A kor igényeinek megfelelően kialakított jászórtár mellett lévő fedett rész esőbeállóknak alkalmas, de a rövid megpihenést is szolgálhatja. Összességben az új funkciókkal történő bővítések az egyén, a család és a közösség lelki felülkötését és megújulását szolgálják. További lehetőséget jelenthetne a Baja–Bezdan útszomszéget jeleníthetne a Baja–Bezdan útszomszégetna partján húzóódó földtől legalább a bajai Desák Ferenc zslipől Máriakönyve-Vodicáig tartó szakaszának rendbetétele és kerékpárosok biztonságos – a forgalmas 51-es szármú utat elkerülő – közlekedésére alkalmas távú fejlesztése.

A kisépítmenyeket vizsgálva a kegyhelyek szakrális terének fontos eleme Szűz Mária szobra (Katymáron a kezdeteknél volt; Baja, Gura, Hercegszántó van). Az utóbbinál készült méretei megfelelően a bajainak és garinak (a különbség annyi, hogy később védelemmel tető készült fölé), a 2008-ban itt állított másodok – nyilván az állított szándéka szerint – magasságával kifülni akaró. Talán, célszerűbb lett volna helyette egy nagyobb kápolna építésebe belekezdni, hiszen a jelenlegi adottságok csak szabadtéri rendezvények megtartását teszik lehetővé. Ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy a tapasztalatok szerint az érdeklődők számára az impozáns magasság – 10 méter 53 centiméter – kétségkívül különös von-

erőt jelent. A keresztet a szobrokhoz hasonlóan egyéni adományokból, fogadalomként vagy a családnév megörökítésének szándékával állítottak. A leggyorsabb fűből készült (Hercegszántó, pravoszláv kereszt), gyakribb a kőből készült (Baja, pravoszláv és katolikus, Hercegszántó, Katymár), de van öntöttvas anyagú is (Csávoaly). A kálváriák a kegyhelyek általában nagyobb teret igénylő szakrális részei. A katymári Vodicánál a kultusz kialakulásának kezdetén volt (ma már nincs meg), Máriakönyve-Vodicán a szabadtéri oltárral a kegyhely fontos részét képezi (a vizsgált kegyhelyek közül kálvária jelenleg csak itt létezik). Az egyéb alcsoportba sorolható a nem kevésbé fontos fűllés képzőzlop (ezt Katymáron Szent József stációnak nevezik), a Pieta-szobor (Baján van, Katymáron volt), a kis szoborkápolnák (Csávoaly), a szabadtéri oltár (Baja, Hercegszántón kettő is van) és a louri bariang a Szűz szobrával (Baja). Érdeklőségként érdemes megemlíteni, hogy Máriakönyve-Vodicán 1943 tavaszán kezdték el építeni a szabadtéri oltárt. Felszentelés ugyanazzen év szeptember 8.-án történt, az

Pieta a máriakönyvei kápolnában

Hívők a lourdi barlangnál

alkalomra Szabadkáról magyar és banyevick körmenet jött. A szabadkaiak Máriagyűd melletti hagyományos zarándoklati célpontja a bajai Vódica volt. „Használó részvétellel indul évenként Kisasszony ünnepére a zarándoklat a Baja város mellett fekvő úgynevezett „vodiczai” kápolnához.” (Tormágy Gábor: *A szabadkai róm. kath. főplébánia története*. Szabadka, 1883. 221. oldal) Az 1943. évi búcsú nagyságrendjére jellemző, hogy Jánosahalmról közel 1000 búcsús érkezett Szabó István apátplébános asszisztenciájával, 6 misézhetett először a szabadkai oltárnál (Historia Domus 391-392. oldal).

Egy csodás esemény megtörténte jelentős – egy ideig mindenképpen, amíg a területileg illetékes papsgis rendbe nem tette a dolgot – megzavarhatta, átrendezte a kegyhelyek mindennapjait. Ebből a szempontból érdemes a korabeli sajtót idézve ismertetni egy, a bajai Máriakönyve-Vodicával kapcsolatos esetet. „A szent Szűz megjelenése. A tudatlan és vakbuzgó nép félrevezetésére valaki azt a hírt terjesztette a városban és környékén, hogy a báth-monostori bástyra, a bajai országot mellett álló nagy fánál éjféli órákban látta a szűz Máriát mennyei fényben ragyogva megjelenni. Persze hogy a kíváncsi és könnyen hívő nép még vidékről is, a csodát láthatni oda zarándokol, a homán természetesen a legnagyobb része azon tapasztalattal té vissza, hogy rúnil rászédetett, a többi pedig azas tévhitelt, hogy előtte mint bűnös lélek előtt nem akarta magát megmutatni a szent Szűz.” (*Baja és vidéke*. 1885. augusztus 6. I. évfolyam, 3. szám, 3. oldal) Az ezzel foglalkozó, időrendben következő cikkből már érzékelhető az egyház fellépésének szükségessége. „Báth-Monostor határában valami hallucináló vén asszony egy nagy fa alatt csodaképet látott megjelenni s most a környékből processzió szikarú jár oda a nép... Minden más megjegyzés helyét jó volna nézetünk szerint, ha az efféle jelensé-

geket első sorban az érdekeit közlésekkel össze venné tudomásul s a népet a vallás és babona közti különbség megtételére figyelmeztetni hivatalos kötelességévé téteték. Utóvégre nem örülhetünk mint katolikusok annak, hogy egypár hiszékeny vén banya miatt mindenki jogot formálhasson vallásuk kigányolásán. És ennek csak a fentébbi úton lehet elejét venni.” (*Bácska* 1885. augusztus 11. 62. szám) A történetek kihatottak a hívők búcsún történő részvételére, sőt a leírás alapján a reformátusok sem maradtak közömbösek. „A Nagyszonyon napi vodiczai búcsú ez évben nem volt annyira látogatott mint máskor, hanem a hívők annyival számosságban keresték fel az nap este az új szent helyet hol a szent Szűz jelentkezett. Több mint három ezren az nap estétől reggelig énekeltek ott a szent énekeket, és ezek között uni sono vagy 300 személyi református is. Ők ugyan kinyilvánították nem azért ajátoskodnak, mintha vallást lennének hajlandók cserélni, hanem mert helyeslik az ajátossgot s mert a Szűz Mária Magyarország vődszenje.” (*Baja és vidéke*. 1885. augusztus 20. I. évfolyam, 5. szán, 2. oldal) Nyilván hosszabb időre volt szükség a kedélyek megnyugtatósításra, és a papoknak sokat kellett prédikálni az események megfelelő mértékű terelése és a hívők kegyhelyre történő visszavezetése érdekében.

Több érdekes szokás vagy hagyomány füződött meg a régi időkben, de van olyan is, amelynek jelentősége csökkent. A Bátin történt eset – a szabadulás után a súlyos bilincsek felajánlása – megjelenési formája a kornak megfelelően megváltozott, de tovább él. Nem is olyan régen a Szentkútnakl kintzött munkók és fatáblák jeleztek a csodás gyógyulásokat, mára inkább a márvány hátalátlak elhelyezése vált szokássá. A különleges esetek közül érdemes megemlíteni

A zarándoklat bensősége, meghitt pillanata a gyónás

a Máriakönyve-Vodicán 1932-ben, a Kisasszony napi búcsún történt gyógyulást. Tamás Károlyné (született Kudacz Erzsébet, a történet idején 28 éves) már több mint két éve gerincbénulásban szenvedett. Betegen, merev testtel hozták a kegyhelyre. Mútan koscsjáról leemelték, mankóival nagy nehezen, kélódva, jutott a kápolnához, ahol meggyönt. Ezután a lépcsőn segítséggel a Szentkúthoz vándorogott, ott a „Jézusom, segíts!” fohász közben lábait és gerincét megmosta, majd gyógyulán egyszédett fel. Segítés nélkül tudott járni Mankóit a kegyhely főoltára elé helyezett virágozta tettek. (*Bajai Újság*. 1932. szeptember 11.). A hivatalos orvosi vizsgálat a gyógyulást nem tartotta teljesnek, ezért az Érseki Hatóság a rendkívüliséget csodálatossá minősítette vissza (Historia Domus 324. oldal). A sajtó még két évvel később is az alábbiak szerint emlékezett az esetre: „...a szűzfekvésű kegyhely népszerűsége azonban két

A Máriakönyve-Vódica kegyhelyére érkező zarándokcsoport közötti a Kávária egyik stációját

eszendővel ezelőt érte el tetőfokát, amikor egy hágerincscorvadósos kecceli asszony, aki a szentkút vizét mosdott, csodálatos módon percek alatt visszanyerte egészségét.” (*Baja-Bácska*, 1934. szeptember 11.)

A kegyhelyet felkereső hívők csodás gyógyulásba vetett, napjainkban is megélő hitét-reményét jelzik a cikk szerzője által látottak: Máriakönyve-Vodcán 2010. szeptember 5-én, közvetlenül a nagymise előtt egy idős asszony térdig felhajította nadrágját, és alsó lábszárait a Szentkút vizével mosta.

Hanusz István munkájában Magyarország különböző részein lévő kútak vizének hatására hívta fel a figyelmet (*Hazánk csodakútjai*, In: Földrajzi Közlemények, 1894. 1-15. oldal). Közöttük említ gyógyító és mérgező hatásúakat, de leír más tulajdonságokat vagy hozzájuk kapcsolódó történeteket is. Például a néphagyomány szerint a szőryényi szentkút vize vért változik, ha magyar király hal meg. Összettségében a tanulmány azt a babonás tisztelgést emeli ki, amely a történelmi Magyarországon a kutakkal kapcsolatban mindig megnyilvánult. A bácsa-bodogói vizek gyógyító hatásúknak okta a kémiai összetétel analízisével kuttatá Petróvits Döme (*A Zombor vidéki mocsarakról*, In: Természettudományi Közöny, 1883. 457-474. oldal). Kimmutya a vizek jótékony hatásait, megállapította az egyes összetevők egészségre, közérzetre kedvező voltát és felhasználásukkal passzillák vagy savanyúvíz készítését javasolta. A vizsgálat óta azonban jelentős változások történtek. A lecapolódó társulatok vízrendezés nyomán egyrészt a talajvizszint süllyedt (többet a felszíni vizek egy része eltűnt), másrészt – különösen a 2. világháborút követően – az intenzív szántó-földi növénytermesztés nyomán benesodó végyeszek és műtrágyaszármazékok a felszíni és felszín alatti vizek elszennyeződését okozták. Következésképpen ezek ma már nem javasoltak közvetlen emberi fogyasztásra, emlí például Máriakönyve-Vodcán tábla tájékoztató (Nem ivóníz! A forrásvíz fogyasztása csemegeknek és kisgyermeknek tilos és életveszélyes!). A közelmúltban egy németországi egyházi folyóirat cikke (*Das n chster Wunder*, In: Christ in der Gegenwart, Freiburg, 2010. 11. június 25.) foglalkozott a csodás gyógyulásokkal. Ezek mechanizmusait a placebo hatáshoz hasonlítanak tartja, amely a hívő páciensekben pozitív állapotot vált ki: orvosi effektus, racionálisan magyarázható biológiai alapokkal. A gyógyulás nem annyira a teste, mint inkább a lélekre hat. De ez sem csékélység!

Sok helyütt megfigyelhető egy csak arra a kegyhelyre jellemző sajátosság, kialakult szokás stb. Máriakönyve-Vodcán ez a sulyon (népies neve errefelé bika)  tt természetének árusítása a búcsún. A finom csemegek tartott, gesztenye  zli l gy belső rész a h j felbonaszt után fogyasztható. Nem is olyan régen, a háborúkat követő inséges időkben fordult a figyelem felé:  sleg a sz gyey nép  tte. Napjaink viszonyai között az ide z randokk t  kezd  hívők k l b leges csemegeje. Érdeemes megemlíteni egy dr. Borbás Vincze tanulmányban megemlített és képpel illusztrált adatot (*A sulyon p st rl éjben*, In: Természettudományi Közöny, 1894. 297-322. oldal): Matthiolus olasz botanikus és c s zari orvos 16. század első feléből sz rmoz  fejlegyez se szerint Velence k nyv k n a búcsús, illetve jámbor népek a salyonb l olvaszt  készítettek, és azt buzzag guk jelölő a nyakukon hordták (a szokás a 19. század végén még  tt).

A kegyhelyeken tartott esküvőket és keresztel ket az illető személyekre n v e k l b ben áldásoknak tartották. Az ezredfordulós részben elfeledett szokás mostanában kezd  j t ledni. Régen a búcsújárás a fiatalok számára ismerkedési lehetőséget jelentett koroz t lyuk tagjaival. A 20. század elj t n m g létezett Bajn d a leányvásár. B l nt Sándor is foglalkozott a vodc si ortodox b cs sival. „... A szerbek búcsúja Urunk sz nev lt z s nak ünnepén, a Gergely-naptár szerint augusztus 18- n volt. Nagy számmal jöttek B cs kb l, B n t b l, Szerem sb l, Baranyából, s t Szentendréről is ortodox búcsúsok. A veseinye után a fiatalok felálltak a k f hoz, amely a pápa intésére kezd d t meg. A legények ilyenkor a k szemelt l nynak almát adtak, amelybe rendszeren egy sz l virágot t ttek. Ha a l ny elfogadta az almát, az azt jelentette, hogy sz vesen veszi a legény k zeled t. Az  regek meg a forrás k t l vig dozt k. ...” (*Magyar búcsújáróhelyek: Máriakönyve*, In: Jelenkor, 1941. július 1. 11. oldal). Ma már ez a szerep nagyrészt megsz nt, hiszen a társadalmi mobilitás megfelelő lehetőségeket ad a kapcsolatteremtésre, de az itteni b cs  továbbra is alkalom az ismerkedésre.

A katymári Vodca kultusza szempontjából figyelem érdekel az, hogy már a kezdetektől  sleg  jhold vasnapokon l to-gatt k tömegesen, majd az  reski szabályozás után már hivatalosan is e napokon indult reggel 6 órakor processzió a f hu temploml t l a kegyhelyre. Zombortól délre, a dorozsli Szentk tn l szintén  jhold vasnapokon tartották h sv t l Mária neve

napj g kismis t. Torm sy Gábor cikkt nkben már említett könyvének 82. oldalán hasonló szabadkai szokásról számoló be: „K rmenet t vezettek ezeken kívül minden  jhold vasnapon, melyben az olt riszent-s g körül hordoztatott.” Ezeket m g Patachich Gábor kalocsai  reski rendel  el, és mi nken kívül csak a pécsi egyh zrnegyv ben ismeretes. Az  jhold vasnapok k l b n jelent s g nek okáról Dr. Heged s Antal könyvében olvashatunk, magy riztat t itt kaphatjuk: „Anisich Jenő szerint az  jholdnak k l b leges jelentősége van a búcsús és sok s lakosság k rtben, amely az iszlám mohamedán  jhold kultusz be t s nek hatása. Szerinte Patachich ezt az iszl molt  tvet  jhold-kultusz keresztény tartalommal föltötte meg, és az  jhold-vas napai körmenetben is igyekezett feloldani a nép  jholddal kapcsolatos babonás szokásait.” (*Patachich Gábor kalocsai  reski élete és restaurációs tevékenysége*, 2010. 77. oldal)

A kegyhelyek a nemzetiségi és a vallási tolerancia helyszínei, ezt Máriakönyve-Vodca esetében már a magyar és szerb diákkal kapcsolatos eredetlegencia is igazolja. A török idők után a v rmegeyben  lt, eltérő anyanyelvű emberek között a vallás teremtette meg azokat a lelki feltételeket, amelyek kialakították a közösségi l t és az egyv t értesz  r sz t. (B l nt Sándor: *A délvideki katolikus népélet forrásai*, In: Sacra Hungaria, Kassa, 1943. 78.) A vidék p stork s s ban jelentős szerepet játszó ferenceseknek és Habsburg uralkodóház támogatásának k z s bet ben a török h ld s got t l d Mária-kultusz új  rt kapott. A feléledő búcsújárás és a megszólít új kegyhelyek szakrális terei a kialakított falvak k l b bz  nemzetiségi lakosságát lelkileg  jtott k meg, fogták  sse, illetve a már itt született emberek B cs-Bodoghoz történő ragaszkodását v ltozt t ki, hiszen k l b bz  nyelven, de egy szívvel f b szk dtek. Az esetleges súrlódások megelőzését szolgáta, hogy például Katymáron a kegyhelynek egyidejűleg mindkét nemzetiség adott 1-1 sz ndokut. A nemzetiségi toleranciát mutatta az is, hogy például a közeli Hajós telepek által Németországból hozott kegyszob r t az oda z randokol  többi nemzetiség elfogadta, tisztelte. A vallási tolerancia jól megfigyelhet l a Baja és a Hercegszántó mellett kegyhelyeken, amelyeket nemcsak katolikusok, hanem ortodoxok és felkeresnek. Utóbbiaknak mindkét helyen külön keresztjük (Bajn d külön forrás is) van, és a szakrális t t hanglyos elemi a vallási ökumenizmus jegyében békésen megférnek egymás mellett.

Napjaink gyorsan népszerűvé vált szabadidős tevékenysége a geocaching, amelyről részletes információkat kaphatunk a világhálón www.geocaching.hu címűen. Kedvelői Felső-Bácska kegyhelyeinél geolódák – a garainál még nincs – helyezték el, s ez új lehetőségeket jelent. Azon túl, hogy az erre „szükséges” megtalálók – igen gyakran családok vagy barátai társaságok, akik az ismerkedő hazádat jelmondat jegyében teszik ezt – szívesen keresik az elrejtett dobozokat-ládákat, majd megelve azokat örülnek a benne rejlő új tudóscsokálnak és kíváncsiak a Szentkútak-Vodicák-Britindelek történetére is. Innen már csak egy lépés, hogy bekapcsolódjanak azok életébe. Az internetes megjelenés, a megtalálásnak a honlapon történő dokumentálása pedig fo-

kozhatja a helyek vöszerejét. A kegyhelyeinken lévő geolódák koordinátái: Máriakönyvek-Vodica szelvény N46°9,950', hosszúság E18°55,908'; Vodica-Máriakerten N45°57,907' E18°57,535'; a csávolyi Vodicánál N46°12,486' E19°5,169'; a katymári Vodicánál N46°2,389' E19°10,985'.

Víz és út közelsége, illetve szentkép (vagy szobor) ezek a legfontosabb feltételek, amelyek a szakrális helyek születéséhez mindenképpen kellett. A Felső-Bácskában születtek fekvését vizsgálva azonnal feltűnik, ezek mindegyikénél adottak. A csávolyi és katymári Vodica a Kigyó-vízrendszerbe, a garai és hercegszántói Vodicák az Igál-Écsatornához, a bajai Vodica a Baja-Bezdán tópartonálhoz fekszik közel. Megvan az utak közelsége is, amely a jó megközelíté-

tőség szempontjából fontos. Hercegszántó, Katymár és Csávoly esetében a személygépkocsival történő jobb közlekedés érdekében a jövőben gondolkodni kell a jelenlegi földút fejlesztésén, természetesen tételen. Ez a tívek kisebb szűzme és a nagyobb tövisség miatt legkevésbé az utóbbi településnél tűnik reális célnak. A víztől adottságok a szentképpel, majd egy csodás esemény megtörténte után a legenda kialakulása indította el a kegyhelyi válások folyamatát. Egyre fokozódó mindennapi kívánásaink közepette a múltjuk misztikus-szakrális világából fakadó vágyunk továbbra is vonzóerőt jelent az ide zarándokolók számára. Hiszen minél inkább globalizálódik világunk, annál inkább megpróbálunk mi is elszakadni a globalizációtól.

Dr. Nebojszki László

Szolyva a kárpátaljai magyarság XX. századi Golgotája

Noha a helységnevén korai gyermekkoromtól ismert számomra – tudtam, hogy apám, dr. Péter László fogságának egy részét a szolyvai lágerben töltötte –, annak „poklárú” részleteit soha nem rendelkeztem. Hogy a részletekbe miért nem avatta be addigra szólóvá vált három gyermekét 1978-ban beárvetkezett haláláig apám, csupán sejtéseim vannak. Hogy irányomba, a halála előtt 10 évvel ugyancsak orvosi lett fia irányába sem érzett készítményt megnyitni e tekintetben, amellett szólt, hogy az orvosi szaknyelven posztumusz stressz-szindrómának nevezett tünetgyűjtés jelentős szerepet játszott a poklárússa emlékeinek elhallgatásában.

Szolyváról, amelyet 2007. november 20-án Tóth Mihály, a Szolyvai Emlékparkbizottság elnöke – a kárpátaljai magyarság képviselőitől – a magyarok Golgotájának avatott, maig nemcsak hogy bőségesek az adatszűrő ismereteim, de annak katarisztikus élményét is megélhettem, hogy kosszortú helyezték el a haláltáborát változott egykori gyűjtő- és fogolytábor területén csupán évtizedekkel múltán állított emlékművön, néhai apám egykorvolt hadifogságának átmeneti helyszínén.

Szolyva, ez a ma Ukrajnához tartozó, Munkács és az Ady által is megnevezett Verceki-hágó között felelő, a Kárpátok lábánál, a Latorca felső folyásának völgyében fekvő kisváros 1944 novemberében a magyar népiáris egyik szentere volt – olvasható korunk információs szűzsztráfájának, a Wikipédiának megfelelő útbaigazítójának.

Hogy e tény távolról sem köztudott, arról az utóbbi közel két évtizedben szüntelenlázor meggyőződhettem. 1992-től napjainkig megannyi „utcaember” és entellektüel megkérdezve, szinte mindnyájan Szolyvával kapcsolatos teljes tudatlanságot ismertek be. Azmi pedig a közelmúltban különösen megdöbbenett: hársz évének végén járó, Munkács térségéből – igaz, Szolyvával ellentétes irányból – a Semmelweis Orvostudományi Egyetemre felvételt nyert, majd ott végzett kollégimval történt véletlenszerű találkozásra során rákérdezvén Szolyvára, nemcsak azn kapta válaszát, hogy a lakóhelyétől alig félhársz kilométernyire lévő helységben sokasán járt, de arra is, hogy tőlem értesül először a 66 évvel korábban ott történtekről.

A Szolyvával kapcsolatos első, mélyen megérző olvasmányélményemmel illetően csupán emlékeztetnem hagyhatok. (Noha biztos vagyok abban, hogy a cikket megőzített, annak előkeresése jó ideje nem sikerült.) Talán a *Kapu* című folyóimot egy 1992-es számban olvashattam először részleteket a szolyvai láger börtalmairól, az annak területén lévő tömegsír iszonyatáról, és – hogy örökre nyomra vesszék – a tömegsír fölél benzinlúttal helyezéséről. Nagysokára, néhány évvel ezelőtt, a *Magyar Nemzet* közölte cikkét *Benzinlúttal a tömegsír fölött* címűen. Aztán bajai születésű anyámnak Baján 1996-ban bekövetkezett halála után „megőzököltem” apám katonaládáját, benne megannyi megőzült, általában korábban soha nem látott dokumentummal, közte az akkor osztrákiai községi orvosnak Kárpátalján or-

vos zászlósként fogságba esése körülményeit, fogságban átélt megőzölhatásait, valamint fogságából kikerülésének minőzjét részletező dokumentumokat. (E dokumentumokból nemcsak Váry Béla tanár írma 1944. október 24-én történt „találkozásain” derül fény, de arra is, hogy az 1944. november 4-én Telkibányán összeszedelődőzködő 13-as felderítő oszály orvosa, a már akkor bajai köztudósi dr. Bálint László orvos szárszáz rövídrel rá Ungvártot került fogságba.) Az utóbbi 1-2 évben, korra éjszakai órákban a Kossuth Rádió hallámszösszán történetekkel készült interjúkból újabb részleteket tudhatunk meg arról a táborról, amelybe begyűjtöttek talán ha egyhámadának adatott meg a szabadság kegyelme.

„A Szolyvai Gyűjtőtábor hat más hasonló lágerrel együtt a Szatjari Szomborhoz tartozó lágerrendszernek csak egy része volt. Hivatalosan 2. számú hadifogolygyűjtőnek nevezték... E tábor barákdáiban egyidejűleg 12 ezer foglyat lehetett elhelyezni, de a valóságban ennél sokkal többet gyűjtöttek össze 1944 novemberének végén. Ezért kénytelenek voltak nagyobb csoportokban más-hova, a Szovjetunió más Gulag-szigeteire indítani a még többé-kevésbé mozgáslehetőséges embereket. Útközben sokan pusztultak el. A legőzibben mégis a szolyvai lágerben halt meg...” – olvasható a Wikipédián. Ugyancsak... „E táborokba vittek azokat, akiket a Kárpátalját megszólló 4. Ukrán Front Parancsnokságának 0036-os számú parancsa szerint november 16-ig összegyűjtöttek a szokásosan hazudott municaevégés céljából

(a Várospancsmokságon minden 18 és 50 év közötti német és magyar férfinak jelentkeznie kellett a rendelet szerint)."

A málenkij robotra berendelés napjához mérten „tíz napra rá, 1944. november 26-án Munkácsin összehívték a népképviseleők tanácsa, amely a jelenlévő vöröskatonák élére töltött fegyvereinek márványdólt merített vböccsességelők megszavazta a Kárpátalja Szovjetunióhoz való csatlakozását."

Utolsó citátlamként: „A feltartóztathatatlannal előre törő Vörös Hadsereg ekkor már valahol Magyarország belsejében jár, már készül a karácsonykor Budapest körül bezúroló halálos gyűri...".

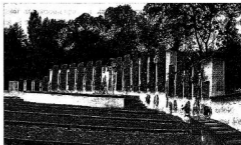
Csoportkép a résztvevőkből

*

Az egykori láger helyén a kárpátaljai magyarok közadakozásából évtizedek múltán készült Szolyvai Emlékparkban emelt monumentális emlékmű hárs márványtábláján, korábbi lakóhely szerinti csoportosításban, sírú egyinusztásban sorjáznak a Kárpátaljáról málenkij robotra berendelt és a láger területén életüket vesztett, 2007-ig beazonosított áldozatok nevei. Sok-sok ezer név. Annak közelében szerény fakerecszt formájában állított emléket a Magyar Kötőrszág Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet és Múzeum „a II. világháborúban elhunyt magyar katonáknak".

2007. július 21-én, verőfényes déli órán – Muka Gábor plébános úrnak köszönhetően római katolikus szertartás keretében – ott helyette el szorjázta a gyűjtött gyertyát egy kishusznyí, Felsőszentivánról előző nap hajnalban útra kelet, részben bujniakból álló „zarúndokcsapat"; annak tagjaként – feleségével, sz. Sóvári Évivál társtársa – jelen sorok írója (aki – ha ajának nem adatott volna meg a Szolyva poklából, több fogságból is szabadulás kegyelme – 1945 márciusában apátlan gyermekként jött volna a világra).

Dr. Péter Árpád

Emlékmű a Szolyvai Emlékparkban

Katasztrófák környezetünkben

III. Pusztító légmozgások

Mint a legtöbb természeti jelenségnek, a mozgó levegőnek is egyaránt lehetnek jótékony és káros hatásai. „Jaj, csak fújna már egy kis szél!” – mondják a hőség, kánikula napjaiban, de eltűnését várjuk, ha nemkívánatos erővel tombol. A vitorlázók, a szélmalomok, a szélmotorok működtetői a megfelelő szélért esengenek, míg a vízpartokon napozók inkább a szélmentes időt marnasztják. A szélmegeporzású növényeknek létfontosságú a pollenek szállítása, ugyanakkor egészségünk csorbulhat, ha a széllel szállított virágpórok vagy más allergének kerülnek szervezetünkbe.

Nézzünk néhány egyéb, a légmozgással összefüggő jelenséget!

A szél hatásai:

- Növeli a párolgást, fokozza a talaj kiszáradását, de testünkön is érezhető a növekvő párolgást, amikor a nyári rekkenő hőségben enyhe szél kerekedik, s nyomasztó hőérzetünk jelzi, hogy hőelvonás történik, – felkavarja a port, borítja a homokot, a virágpórt, a reptőlőkészülékes terméseket,

- széthordja a levegőbe került vulkáni és emberi eredetű ártalmas anyagokat,

- hőmérsékleti anomáliákat okoz: az út-lagosól elterő hideg vagy meleg levegő érzékel egy tájra, országra,

- pusztítja, kikezdi a talajt, a kemény kőzeteket is lassan kopattja a szállított szilárd anyagrézcsékek segítségével,
- elsejtheti egy sztyeppén, erdőben vagy településen keletkező tűz gyors terjedését,

- az esőt szolgáltató, szelek szárnyán érkező felhőknek nagyon örülnek a Föld mindazon országában, ahol a nyári hőség vagy az aszály veszélyezteti mezőgazdasági ágazataikat,

- a túl erős légmozgások egyértelműen nemkívánatosak, hisz ilyen esetekben már a gyors pusztulások, katasztrófális rombolások következnek be.

Jelen írásomban az utóbbiakról osztom meg olvasóimmal a legszükségesebb ismereteket.

A levegőben alapvetően háromféle érezhető mozgást különböztethetünk el: függőleges

irányú (konvencionális) áramlás, forgó, ürvénylő mozgások (forgószzelek), a földfelszínhez közel párhuzamosan, vízszintesen zajló mozgás. Szűkebb értelemben az utóbbi szerint definiáljuk a szél fogalmát.

A különféle légmozgások kialakításában nagy számú tényező szerepel: döntő a hőmérséklet- és a légnyomáskülönbség, de a Föld forgása, a gravitáció, a súrlódás, a felszín formakincsei, a centrífugális erő, az emberi építmények egyaránt hathatnak. A különféle irányú (vízszintes, függőleges, forgó) mozgások a legtöbb esetben együttesen jelentkeznek, de a mozgató okok eltérő súlya miatt variálódhatnak: pl. a tornádókban az ürvénylő és felszálló, a hegyeken átkeelő ún. bukó vagy fűszzelekben a vízszintes irányú mozgás a dominánsabb.

A pusztítás foka döntően a szél erősségtől függ, amelyet m/s, illetve km/ó adatokkal fejezhetünk ki. A mozgó levegő nyomást gyakorol az útjába kerülő akadályokra, ezért m²/kp-ban is megadható a szélnyomás: pl. a 24 m/s-os szél (erős vihar) 50 kp nyomást

fejt ki 1 m²-en egy irányára mérőleges felületen. A szeleltőséget a beosztással ellátott ún. kanalas szélmérővel mérjük: 1m/s-os szeleltőséggel = 3,6 km/h.

A szél környezetre gyakorolt hatásait figyelmeztetve vévő ú. Beaufort-féle tapasztalati skálából (17 fokozatot külföldi el) mutatnak be néhány fokozatot. (ld. jobbra)

Hazánkban az eddigi legnagyobb széleszelességgel – éppen a folyó év elején közötti média-adat: 160 km/óra csússzelességgel orkán a Dunántúlon.

A **forgó viharok** (ciklonok) a trópusi és szubtrópusi éghajlati övekben, a 6-20 szélességi fokok között keletkeznek, ahol az óceánok víze 25-26 Celsius fokra melegszik fel a nyári évszakban. Az északi félgömbön kifejezettebb és rendszeresebb a megjelenésük, valószínűleg a nagyobb számszámú területek miatt. Mivel a felmelegedés a Nép évi járása függvényében zajlik, az északi félteke nyarán az északi, fél év múlva a déli találkozási pont komolyabb trópusi ciklonokkal. A gyors felszálló mozgás miatt ilyen heves, kiadós esők, felhőszakadások keletkeznek: pár óra alatt több száz milliméter csapadék is hullhat. E forgó légtömegek 400-500 km átmérőjűek is lehetnek, amelyekben a felfelé mozgó, őrvénydől levegő sebessége a 100-500 km/órát is elérheti, de vízszintes irányú haladásának sebessége 40-60 km óránként, így az érintett területek lakói felkészülhetnek a hivatlan vendég fogadására. A forgó légtömeg középpontjában 10-30 kilométernyi szélességben felhőmentes/háptitűs az idő: e területet nevezik a ciklon „szemének”. A ciklonok pályái, útjai zömökben azonosnak, de erejüktől, nagyságuktól függően olykor extra területekre és szokatlan magasságokra is elérhetnek, mire elgyengülnek. Így fordul elő, hogy Magyarországra is elkerülhet az Afrikában felkavart sivatagi vörös homok, s a téli havas tájat elszínezi, amelyet „vörös hó”-nak neveztek el.

A nagy sebességű szelek az óceánokon 8-10 méteres hullámokat gerjesztenek, sok vízi jármű katasztrófiáját okozták már. A szárazföldre érve rombolókat, árvizeket hagynak maguk után.

A trópusi ciklonok legismertebb válfajai: a **hurrikán** (Közép-Amerikában), a **táifun** (Délkelet-Ázsiában), a **Mauritius-orkán** (Indiai-óceánban). (ld. a mellékelt ábrát)

A lány- és fiúnevekkel megnevezett közép-amerikai **hurrikánok** évi 7-10 alkalommal látogatják a Mexikói-félsziget környékét. Néhány közülük: 1974 szeptemberében Hondurasban közel 10 ezer emberéletet követelt a 170 km/h sebességű ciklon árvizekkel és földcsuszamlásokkal párosulva. 1980

Fokozat	szélességgel m/s	km/h	A szél elnevezése és hatása
1.	0,6-1,7	2-6	gyenge fúvatat: a füstöt magával viszi
3.	3,4-5,2	13-18	erős szél: a falevelek rezognak
6.	9,9-12,4	36-44	erős szél: a fák ágai halnak, épületek mentén zúgó hang hallható
9.	18,3-21,5	66-77	viharos szél: gyenge fák, ágakat tördel, tetőcserepeket mozgat
10.	21,6-25,1	78-90	erős vihar: fák tör és táp ki, házakat megromol
11.	25,2-29,0	91-104	szélsősé: háztetőket ledönt, épületeket ledönt, fák, erőt pusztít
12.	29 füstöt	104 füstöt	orkán: általában nagy pusztítást okoz
17.	56-81	202-220	ld. a forgó viharokról leírt részleteket

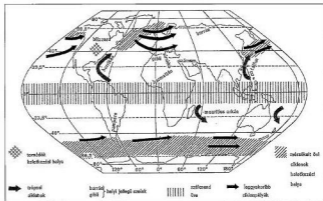
augusztusában több millió dolláros kárral járt egy 300 km/h sebességű hurrikán a Karib-tenger térségében, majd 8 év múlva a Gilbert névre keresztelt utód ugyancsak a tengeri országokban végzett 6 milliárd dollar értékű pusztításokat.

A **táifunok** – amelyeket szintén különböző nevekkkel látunk el – Kína, Japán és a Fülöp-szigetek, valamint Dél-Ázsia lakosait keserítik. Emberéletek kioltása mellett építmények, járművek, mezőgazdasági ültetvények tömeges katasztrófiáival járnak. Egy 1985-ben Bangladesben (Ganges folyó deltavidékén) végigszáguldo szélvihar és árvíz együttesen 40 ezer embert és sok települést pusztított el. Jönagang egy fél évszázaddal korábban látott film (*Táifun Nagasaki felett*) élménye alapján írják néhány háborzongató emlékképet a pusztító trópusi légtörő képződmény hatásairól. A jelzett térségek országaiiban szinte évről évre – sokszor többször is – visszatekernék a nemkívánatos meteorológiai látogatásokat, amelyekről napjainkban már előképes és szöveges beszámolókkal értesítik a hírközvetítő szervek az emberiséget.

A mérésélt éghajlati évben – ahová hazánk is tartozik – a legváltozatosabb légtömegek képződhetnek, de a keletkező energia tekintetében ezek jóval elmaradnak

a trópusi és szubtrópusi területeken képződő viharokról. Az őrvénydől (ciklonális) légtömegek fő kivételje itt a nagyobb magasságokban lévő szélességi hőmérsékletű (hideg és meleg) légtömegek találkozási. A keletkező légtömegek, amelyekben itt *torádó* a neve, méreteikben is jóval kisebbek a trópusiakénál: a tölcések átmérője csupán pár tíz méter (logfeljebb 1-2 km). Különböznek abban is az említettekől, hogy itt gyakran elmarad a felhő, illetve csapadék képződése. A gyorsan forgó levegő (600-800 km/h is lehet) gyors légnymászásukkal miatt hirtelen lehűl, s a levegő páratartalma jéggá fagyva, jéges formájában hull a felszínre. Tapasztaltak már olyat is, hogy a lezuhlott, olykor 20-25 cm-es jégdarabokban befagyott halak és békák voltak. Ez nyilván úgy következett be, hogy a torádó szivótelcsőre folyóból vagy tóból felhőpíntet vízzel együtt az emelt vízfalattal is felkapta, s gyors mívellet képzett szökőből.

A forgó légtölcser legtöbbször 50-100 méteren át éri el a földfelszínt, de nem ritka, hogy több száz kilométeren át letarolja a felszín kiemelkedő objektumait (fákat, házakat stb.), továbbá az erős szivóhatás segítségével átrendezheti a terep mozgatható tárgyait.

A trópusi és mérésélt évi ciklonpályák (Dr. Futó József, 1991. nyomán)

„A tornádók pusztításáról szinte hihetetlen leírások olvashatók. Amerikában, Kansas államban 1879. május 30-án egy vastú hidat ledobott pilléreiől, Minnesota államban pedig 1931. május 27-én ót, egyenként 73 tonna vastú kocsi lökött le a sínjeiről egy tornádó: az egyiket 24 m-re hajította el. Egy 400 kg tömegű hűtőszekrényt 4800 m-re, és egy templontornyot tetőzött a szélkacagallal 24 km-re repítette el a fűkevesített szélvihar.” (Horti J.: *Katasztrófák a természetben*, Natura, 1984) A földön a legnagyobb tornádójárta területek Észak-Amerikában, a Mississipp-Missouri medencében találhatók (évente fél ezer keletkeznek!). A sokszor tetemes anyagi kár mellett szinte mindig emberáldozatok is szerepelnek egy-egy vehemensebb tornádó számálmán. Prognosztizálásuk (előrejelzésük) szinte

lehetetlen, 1-2 óra leforgása alatt zajlik le egy-egy ilyen szélvész. Európában a hegyes-vidékeszerek nyugat-keleti irányú elhelyezkedése miatt szerencsére ritkábbak és kevésbé pusztítók e szélviharok. Magyarországon a múlt században volt két jelentősebb tornádó: 1927. június 13-án Bics térségében keletkezett egy ilyen légörvény, amely észak felé mintegy 70 km-t tett meg Nógrád-vidékre; a másik 1955. június 8-án a Hortobágyon szelgödött végig, emberéletet oltott ki, s három kombánt repített át egy gazdasági épületen. A századforduló környékén magam is meggyőződhettem két tornádó vendégkezelésének nyomairól: Kecel–Bugacpuszta között néhány tíz méteres sávban locsavart, kidöntött fák, Kunszentmárton környékén pedig háztetőkre leemelt cserepek árulkodtak a szélvész útjá-

ról. Szerencsére hazánkban ritkák az ilyen hevesebb forgószelők, de lám, igen veszélyesek lehetnek. Egy szerki eredetű hídfelgőtt betűtáblaok keletkezéséről beszél az vagy a bakonyi bukószél nemcsak a balatoni nyaralókat fényeztet, hisz olykor a bajai Duna-szakaszon is tombolhat ilyen nyári vendég, véget vetve a rekkenő kánikulai időszoknak.

Egyszóval, a levegő elég gyakran tudja bizonyítani, hogy téves szélslást használ az ember akkor, ha „levegőnek/semminek nézi” más embertársát.

Záróként mintegy javasolom kedves olvasóimnak: Hagyjuk el a Balaton vagy Duna vizét még vihar előtt. Ne nyissuk ki emyűket és álljunk le autonókkal biztonságosnak tűnő helyen – ha már elrettent a vihar. Ellenkező esetben „aki szót vet, vihart arat.”

Dr. Laki Ferenc

Tolószékben

Napsütötte, ragyogó téli vasárnap délután csábitott arra, hogy sétálni induljak a hőborította erdőben gyönyörködni. Beültem a kocsiába, s alig tíz perc múlva már célhoz is értem. Egy kis parkolóban letettem a kocsi, s gyalogszerrel folytattam sétamát az erdei úton.

Mindig szeretem szép téli időben a friss hóval betakart erdőben kószálni. Tündéri látvány, mikor a napfényt milió kis „gyémántszem” szórja szét a zúzmarról fehér erdei fák között.

Az erdőt szelbőréség borította, csak az utakon maradtak emberi lábnyomok a sétálóknak nyomában. Az út mellett a fehér hóban itt-ott vadnyomokat láttam: az őzek jellegzetes patalenyomait, meg a kutya-nyomokhoz hasonlókat, amiket a hóban egy órák követ, amit a rókák jelzőg farka húz maga után. Az erdő elég népes vadakban, a szerencsés sétáló meg a nyomon gazdát is láthatja, különösen, ha az utat elhagyva bemerészkedik az erdei övnyelveken a sűrűbe.

Katonás léptekkel rőttem: a havas utat, teleszívtam tüdőmet a tiszta, friss erdei levegővel, majd vagy 1500 méter után visszafordultam a kocsi irányába. Rendben el is értem a parkoló, kinyitottam a kocsi ajtaját, s be akartam szállni, de e helyett hírtelen a földön találtam magam. Sebaj, gondoltam, majd felülpszokodom, s ekkor ért a kellemetlen meglepetés, a jobb lábam nem tudta elviselni a testem súlyát, és visszazestem a földre, nem bírtam felállni. Azonnal kihaláltam, mi történt: eltört a combnyakcsontom.

Szerencsémre a parkolóban egy kocsiból emberek szálltak ki, s mikor látták, hogy nem tudok felkelni, egy férfi a segítségemre sietett, beemelt a kocsiába és telefonon értesítette a lányomékat, akik hamarosan megérkeztek. Be kellett vigyienek a kórházba. Igen ám, csak hogy előbb át kellett emgelnem hűzai a vezetőülésemre a másik oldalra, ami persze számomra nem volt kimondottan kellemes, mert combom rettenetesen fájt. Végül is elhelyezkedtünk és elindultunk a kórházba. Ott már szakemberek vettek kezelésbe, guruló hordágyra tettek át, ami szintén nem volt kellemes, és ezen azonnal bevitték a röntgenre. Az sajnos megerősítette sejtésemet, valóban a combcsont tört el.

Felvittek egy szobába és ágyba fektettek, ahol már kissé türelőben éreztem magamat. A véget nem érő éjszakát persze alvni nélkül, kínok között töltöttem. Magatehetőenül hevertem az ágyon mindenben másokra szorulva. Az alig néhány órája még hetyke „legényből” most mozgásképtelen öregember lett.

Másnap délelőtt bejött a sebzés és közölte, hogy valószínűleg szordán fog megoperálni. Mit tehettem más, türelmesen vártam a szobám, ami persze nem kevés szenvedéssel járt. Az ápolószemélyzet oda-accással és kedvességgel vett körül, ami némileg elviselhetőbb tette a fájdalmas napokat. Ilyenkor érzé az ember, hogy egy kedves szó vagy mosoly milyen sokat jelent egy szerencsétlenül járt ember számára.

Végre elérkezett az operáció napja. Előkészítettek, majd levittek a műtő emeleté-

re. A sebzés három ógvevezett Ender-szöggel támasztotta össze az eltört combcsontot.

Az operáció persze nem sokat változtatott kínos állapotomon, a fájdalomcsillapítók ellenére sokat szenvedtem. Több mint egy hétig csak feködni tudtam, majd az orvos megengedte, hogy egy karosszékben tölthessék naponta néhány órát Nagy szó volt, mikor járókával már néhány lépést tudtam tenni. E nehéz napokban lenyújtam nagy szeretettel vetek körül, mindennap órákat töltve betegágyam mellett, igyekezvén pótolni nemrég elhunyt drága feleségemet.

A kórházban eltöltött három hosszú hét után végre átkerültem a Reeducációs Intézetbe. Ott már betegársaim társaságába kerültem, s a különféle előkészítések (gyógytorna, fűrdőterápia, fiziosz étkészek az ebédelőben) könnyebbé tették az idő múlását. A rendelkezéseimre bocsátott tolószékben már némileg mozgásképesebb lettem. Lassanként beleszóktam a szerkesztés kezelésbe. A tolószékben az ember alacsonyabb szintről látja a világot, és sok mindent alulról lát, amire azelőtt állva, fekölőből nézett. Ez bizonyos fokú kibeszégségi érzést támaszt a tolószék lakóiban. A tolószék jó iskolája az alázatosságnak.

Most már a tolószék csak távolabbi emlékek, mert a reeducáció során először járókával, majd két manóval, majd egyvel, végül már bottal is megtanultam járni, s így lassan visszanyerem önállóságomat, bár a térdenem még mindig csak kis mértékben tudom hajlítani, így messze vagyok még a teljes gyógyulástól.

Hosszú idő telt el azóta, mikor az egészséges, fiatalosan mozgó emberből egy perc türedék alatt magaképtelen öregember lettem. Hosszú utat kellett bejárnom, míg onnan eljutottam mostani állapotomig.

Ez a világ, ahol az ember csupa sérült emberrel van körülvéve, új szemléletét adja az életnek. Iszellőt kapunk itt abból, amiről az egészséges emberek vajmi kevés fogalma lehet, hogy milyen is az élete azoknak, akik valamilyen oknál fogva egész életüket tozószékben kénytelenek leélni. Ilyenkor hálát

adhatunk a Teremtőnek, hogy ettől eddig megkímélt. Nekem legalább reményem van arra, hogy idővel újra „harcépes” állapotba kerülök. Most jobban átérezem azon ember-társaim sorcsát, akik már hosszú ideje szenvednek, és akiknek gyógyulásra már nincs reményük. Minden tisztelet azoknak, akik rokkantságuk ellenére emberfeletti akaratral és kitartó erőfeszítéssel szinte normálisnak tudják életüket folytatni, nem is beszélve azokról, aki tozószékben is eredményekben gazdag sporttevékenységet folytatnak. A saj-

nálra méltók azok, akik elhagyják magukat, azok élete valóban katasztrófa.

A magyar közmondás szerint a jó pap holtig tanul. Most láttam csak, mennyire igaz ez, hisz én most, 83 éves koromban ismerkedtem meg az élet ezen oldalával. Nyugodtan mondhatom, hogy részemre mindez gazdágó tapasztalat. A Gondviselés most is megsegített, hogy még hátralévő életemet új tapasztalatokkal gazdagítva sikeresen folytathassam.

Dr. Kosztolányi Károly

Adomák Bácska múltjából

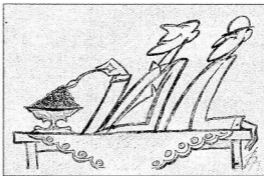
Jó a potya

A generációkról generációkra átadott családi történetek sok mindent megőriztek a Bácskában élő emberek múltjából, életfelfogásából és a régi állapotokból. Közéjük tartoznak mostani adománk, amelyek közül a torkosbúcsúval kapcsolatos forrásra családai szjabgyománnyá, a második pedig a kornbeli irodalomban maradt fenn.

Napjaink viszonyaihoz képest abban az időben jobban meg kellett becsülni a húst, és megfelelő adag köretet is kellett hozzá fogyasztani. Ha a vendégül látott nem így tett, akkor kiválthatta a háziak nemetszését.

„Valmikor a búcsó volt a falu főünnep. A kialakult hagyományok szerint este a napon jöttek a más falvakban élő rokonok vendégségbe. Ilyenkor minden került az asztalra, ami egyeb napokon nem: tyúk-húsleves, birka- vagy kakaspörkölt, kacsasült, rétes és sütemények.

Egy alkalommal a dávidó Sógor Hercegszántóra ment vendégségbe. Ott, szokás szerint, terülj-asztalkám volt. Ebéd

közben a Sógor – nyilván ritkán jutott hozzá – a háziak nagy megrökönyödésére a sült kacsát – kenyér nélkül – ette.

A következő évben a Sógor – szokás szerint – újra ment a búcsúba, de a vendéglátók háziának kapuját zárva találta. (Tudni kell, hogy búcsúra úgy várják a vendégeket, hogy a kapu tárva-nyitva volt.) Akkor még lovas kocsival mentek vendégségbe. Odaérve a Sógor kiabált, hogy megjöttek, engedjék be gondolta, elfelejtették kinyitni a kaput. A kiabálásra előjött a házigazda, és a kérdésre, miért van zárva a kapu, erőtlen mondott:

– Mivel a kacsát tavaly kenyér nélkül etted, nem jössz többet búcsúba.

Ezzel örökre vége szakadt a Sógorék búcsúi látogatásának.”

A másik, hasonló tanulságú történet a következő:

„Drága a hajvár, de meg is éri.

Szabhadán egy gazda többek közt halicrával is traktált vendéget, ki ehhez csakhamar becsellesen hozzá is látott, minden más olcsóbb ételt mellőzve; a gazda egy kisseb megsokalta, és hogy kacsát

viájából egy keveset megemestessen, ezt mondogatta wa hajvár igen drága.« Az elretentételem vendég pedig egyre csak azt válaszolta: »drága, drága, de meg is éri.«

(E közmondást potyakevéldőkre szokták alkalmazni.)”

(Dr. Margalits Ede: Bácskai közmondások és szólásmodok. Baja, 1877. 18. oldal, a történet megjelent Borovszky Samu: Bács-Bodrog vármegye I., Budapest, é.n. 349. oldalon is.)

Bálint Attila – dr. Nebojszki László

Védendő védtelenek: a zsidócserezsnye

A cserezsnye szó hallatán legtöbbször annak a május végére, júniusra beérő, piros színű csomhéjas tennének a képe villan fel, amelynek ízletes és ropogós húsi gyümölcse a tavasz végének, nyár elejének kedvelt csemegyéje. Jóval kevesebben ismerik – legalábbis név szerint – a legszöb arcát főleg szeptemberben és októberben mutató, az őz hangulatának kavalkádjából skorlátóv-

rís színével és felfúvódott cészéjével kitűnő zsidócserezsnyét (Physalis alkekengi). Az évelő, kúszó gyökérzárú növény elérheti a 70-80 centiméteres magasságot is. Az emyhen szögletes élű, felálló száron váltakozó állásban helyezkednek el nyeles, öblös, többnyire ép szélű és végülön kihégyesedő levelei. A szár a csúcs közelében molyhos. A növény leveleinek hónalj részénél fejlődő, a

melikétek kép alapján szabályos ötszögre emlékeztető piszkosfésű, közepén sárgászöld, jánimástól augusztusig nyíló virágai magányosan állnak. A fenyves narancsszínű bogycétermést az érés idejére zöldről a már említett felálló szába hajló hólgyagszerűen felálló csészévelek borítják, takarják. A hideget jól tűrő tennés sokáig megfigyelhető, majd idővel megfakul. A burgonyafélék

(Solanaceae) családjába tartozó zsidócsesznye kedveli a száraz erdőket, a cserjés részeket, a vágásokat, de szóróványosan az előző évbélyeken kívül sokfelé – például szőlők szegélyében, mezsgyéken – megfigyelhető. A növény Ázsia nyugati részén, Közép- és Dél-Európában őshonos. A növény minden részében mérgező anyagokat tartalmaz, ezért közvetlen emberi fogyasztásra alkalmatlan.

A zsidócsesznye elnevezés a német Judenkirsche tükörfordításaként került nyelvünkbe. A növény ugyanakkor számos érdekes elnevezésre illette elődeinket. Hoffmann Károly és Wagner János könyve (*Magyarország vadgöcsényei*, Budapest, 1907) szerint a megjelenés idején piros mûhasznukat nevezett növény egyéb nevei „bólyag, kláris- v. korlilcsesznye, kelevényfi, kóromtöfi, zsidócsesznye, paponya vagy paponya, Venus köldöke.” *Lampions* emlékeztető sajtós cészejé után a növényt hívják még lámpácskavirágnak, lampionnövénynek és lampionvirágnak is. Tudományos nevéből a Linné által adott *Physalis* a görög physza – bólyag – szóból ered, és utalás gyökölösének alakjára: nyilván ehhez kapcsolódik a bólyagcsesznye elnevezés. A tudományos név második részével kapcsolatosan érdemes megemlíteni, hogy a középkorban alkalmi néven ismerték a növényt, eredetét az arab al-kakang-ból magyarizálták (Rácz János: *Növénynevek etimológiai tárája*, Budapest, 2010). Az arab, majd már közvetítéssel a spanyol népi gyógyészetben alkalmazták, természetből vizelethajtót készítettek. A középkorban Magyarországon is ismerték gyógynövényként történő használati lehetőségeit, főzetével főleg reumatikus panaszokat kezeltek. *Bogó* névvel régen ételeket – például vajt – színeztek.

A *Physalis* nemzetségbe a zsidócsesznyén kívül még mintegy 30, a trópusokon élő faj tartozik. Közülük a legfontosabbak természetett változatainak termesei nyersen vagy feldolgozást követően fogyaszthatóak. Például a C-vitaminban gazdag mexikói földcsesznyéből (*Physalis ixocarpa*), vagy a perui földcsesznyéből (*Physalis peruviana*) befit és lek-vír készíli, de felhasználják őrítõ ital készítéséhez is.

A zsidócsesznye számára környezetünkben könnyen teremhetünk megfelelő körülményeket, így dekoratív termésével kertjeink egyik érdekes színfoltja lehet. Sziklakerteikben, fehér hátter elõ ültetve különösen jól érvényesül a skarlátvörös csésze. A növény szárait a lámpionokkal levágva, majd kiszáritva mutatós szabadlátszhez jutunk. Cészejét és bogóit a virágkötészet is szévesen használja.

A Baja számos kertjében kedvelt zsidócsesznye példányainak határbeli megfigyelésére térségünkben néhány helyen számítanunk (elszõrtan megtalálható a város környéki gyomvegetációban, látunk már a Pandúr-szigeten a védett geomorfológiai területet övezõ vacskerítésre felújítás). Próba Gyula egy évszázaddal ezelõtt Bács-Bodrogban, Ligetközben, erdõben, Sikara (Zombok) hegyi erdõ stb. megfigyelte meg (*Bács-Bodrog vármegye flórája*, in: Magyar Botanikai Lapok, XIV. kötet, 1915. 253. oldal).

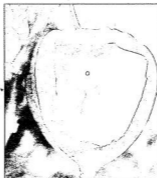
Dr. Nebojszki László

Világító lámpionsoroként hatnak a növény termését rejtõ skarlátvörös csészek

A bogócsésznyék családjába tartozó zsidócsesznye különlegességét nem a virága adja

A csészen ablakot vágva láthatóvá válik a narancsszínû, csesznyépre hasonlító bogó

BAJAI HONPOLGÁR

Megjelenik minden hónap első napján
ISSN 1416-4469

Főszerkesztő:
Bálint László

A szerkesztőbizottság tagjai:
Bálint Anikó, Bálint Tibor, dr. Dániel József,
Jász Anikó, Kohász Katalin, Kovács Zita,
dr. Laki Ferenc, dr. Mayer János,
dr. Nebojszki László, Schmidt Anneli

Lapalapító és kiadó:
Újvárosi Általános Művelődési Központ

Postacím:
6500 Baja, Ottványi utca u. 14.
Telefon: 79/325-599

Fenntartó:
Bajai Honpolgár Alapítvány
Az alapítvány számlavezető bankja:
OTP Bank Nyrt. Bajai Fiókja
Szám száma: 11732033 20030119

Nyomdai munkák:
Arcalet Nyomda Kft.
Baja, Attila u. 15. Tel.: 79/428-944

KÉZIRATOT, FÉNYKÉPET NEM ÖRZÜNK
MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.